

JAUME SERRA

PAU CASESNOVES I LES GERMANIES A INCA

PAPERS

DE L'INSTITUT

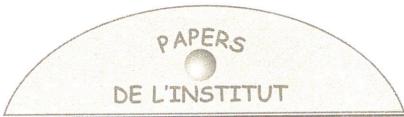

PAU CASESNOVES I LES GERMANIES A INCA

PAU CASESNOVES I LES GERMANIES A INCA

JAUME SERRA I BARCELÓ

PAPERS
DE L'INSTITUT

INCA
2001

Pau Casesnoves i les germanies a Inca

© 2001 del text: Jaume Serra i Barceló

Propietat de la present edició:

Institut d'Ensenyament Secundari Pau Casesnoves (Inca)
Edicions Documenta Balear

Pas d'en Quint, 5, entresòl 3 • 07001 Palma (illes Balears)

Tel./fax: 971 718 123 • e mail: documenta@maptel.es • www.documentabaleaer.com

Impressió: Gràfiques Mallorca

ISBN: 84-89067-97-X

Dipòsit Legal: PM-271-2001

SUMARI

INTRODUCCIÓ	9
I. LA PERVIVÈNCIA DE LES DEMANDES FORANES	13
La sentència de 1512	17
La Part Forana, camp de batalla	22
Les banderies en l'Inca preagermanada	26
II. LES GERMANIES	31
Les Germanies a Inca	34
La batalla de Rafalgarçés	47
III. PAU CASESNOVES	53
Les primeres actuacions polítiques	54
La defensa dels interessos forans i l'ambaixada de 1512	56
La diarquia	59
La darrera ambaixada	64
VOCABULARI	67
BIBLIOGRAFIA	77

INTRODUCCIÓ

Una de les característiques que diuen que marca el caràcter dels mallorquins és un cert sentiment fatalista que hom suposa heretat dels musulmans. De fet, la denominació de *Mallorca, illa de la calma*, creada per Santiago Rusiñol, és molt desafortunada, perquè no permet d'explicar els esclats de violència irracional que, de tant en tant, travessen com un llamp la nostra terra. Mallorca no és l'illa de la calma, precisament. Entre el segle XIII i el XVII hi hagué a la pràctica una guerra civil cada cent anys i cada generació va viure moments especialment difícils.

La raó per la qual els mallorquins han assumit una visió idíl·lica i patriarcal del seu passat és quelcom que encara és en vies d'estudi, tot i que ja fa anys Josep Melià intentà donar alguna explicació a la patxoca dels mallorquins.¹ De fet, cal sospitar que les arrels d'aquest sentiment s'han de cercar en les Germanies (1521-1523). La repressió d'aquest moviment revolucionari va ser tan intensa que el poble pla l'esborrà de la memòria popular com si es tractàs d'un vertader trauma psicològic. Precisament una de les proves d'aquest trauma està en el fet que no s'hagin conservat rondalles, contarelles, cançons, poesies o refranys sobre el conjunt d'esdeveniments que l'envoltaren, quan se'n conserven d'episodis històrics més antics, com els referits a Jaume I o sant Vicent Ferrer.

Les Germanies varen ser el darrer intent revolucionari dels mallorquins no privilegiats, un moviment coetani a les Germanies valencianes i a les *Comunidades* castellanes. D'aquí que sovint als agermanats mallorquins se'ls donàs el nom de *comuneros*. Amb tot el moviment castellà tingué unes causes i unes formes d'actuar sensiblement diferents al dels agermanats mallorquins. Però, ja des de ben prest, el sentiment d'inferioritat que ens caracteritza provocà que es volgués emparentar les Germanies mallorquines amb el model castellà. Cal tenir en compte que els

¹ MELIÀ, J. (1977): *La nació dels mallorquins*. Editorial Selecta, Barcelona.

intel·lectuals i polítics progressistes del segle XIX mitificaren els *comuneros* castellans, que foren elevats a la categoria d'herois liberals. Aquest procés de mitificació també es donà a Mallorca, on Joan Crespí i Joanot Colom varen ser entronitzats com a fills il·lustres de Palma² i fins i tot se'ls dedicà carrers. En contra d'aquest enaltiment s'aixecaren les ires dels conservadors (Josep M. Quadrado, per exemple)³ que consideraven els agermanats com a perillosos revolucionaris, lladres i assassins. Com sempre, la realitat històrica no es troba a cap dels extrems. És cert que durant les Germanies es cometeren moltes malifetes, assassinats i violències. Però també és cert que la paciència dels més febles havia arribat al seu límit de resistència. De fet, alguns cavallers, tímidament, reconegueren que existia un clima d'injustícia social que propiciava l'esclat. Jeroni Pont Desmur, en uns comentaris que va fer de les profecies atribuïdes a Bernat de Mogoda,⁴ escriu *que los cavallers y ciutadans se varen partir gran suma de moneda y [...] diuen que mesuraven ab una servellera*,⁵ y *assò fonc ultra de lo que devian que era altre gran summa de mil·lenars*.

² FURIÓ, A. (1841): *Memoria histórica del levantamiento de los comuneros mallorquines en 1520 escrita con motivo de la colocación del retrato de su caudillo Juan Odón Colón en el salón de sesiones del M.I. Ayuntamiento Constitucional de Palma, capital de las Baleares*. Palma. PEÑA, P. A. (1870): *Consideraciones sobre el levantamiento de los comuneros de Mallorca llamados ajermanats que tuvo lugar en 7 de febrero del año 1521. Escritas de orden del M.O. Ayuntamiento de Palma con motivo de la colocación del retrato de Juan Crespí, su iniciador en el salón de sesiones de la Casa Consistorial y la de una lápida que de conmemora este hecho*. Palma.

³ QUADRADO, J. M. (1945): *Juan Colom. Discurso histórico hecho a la Asociación de Católicos, vertido del mallorquín al castellano y respuesta a los artículos y al folleto publicados sobre el mismo*. Editorial Mallorquina de Francisco Pons. Palma.

⁴ SIMÓ, G. (1978): "Les profecies atribuïdes a Bernat de Mogoda". En *Randa*, 7, pàg. 132-166 (citació en la pàg. 155). Bernat de Mogoda va ser un personatge històric de conquesta. Acompanyà el bisbe de Barcelona, Berenguer de Palou, i li va fer donació d'extenses possessions entre les quals destacava la cavalleria d'Estellencs. Els agermanats acudiren sovint a les profecies per defensar la seva revolta. Entre totes hi destacaven les de la *Tresca* e la *verdesca* d'Anselm Turmeda. Una vegada que acabaren les Germanies, els mascarats en construïren de noves per convèncer que el moviment era desbarrat i condemnat al fracàs. Aquestes *noves profecies* eren atribuïdes a personatges antics, com Bernat de Mogoda. El llenguatge profètic és obscur, per la qual cosa Jeroni Pont i Desmur (possiblement l'autor de les profecies) va ser l'encarregat d'explicar-les.

⁵ ALOMAR, A. I. (1995): *L'armament i la defensa a la Mallorca medieval. Terminologia*. IEB. Palma, pàg. 279.

Les Germanies varen ser curtes, però intenses. No hi havia camp per a la neutralitat. Gairebé tota la població quedà dividida en dos grups irreconciliables: uns partidaris de les Germanies (*agermanats*) i altres contraris al moviment (*mascarats*). Els grups dirigents saberen moure molt bé les seves peces. Des d'un principi presentaren la revolta no en contra del seu paper predominant i un govern corrupte, sinó contrària a la sobirania de l'emperador Carles V. Els *mascarats*, per tant, eren súbdits fidels; els *agermanats*, traïdors. La repressió va ser molt forta, molt més intensa que a Castella o València. No tan sols s'executaren persones, sinó que es condemnà els oficis menestrals i les viles foranes a una forta multa dita *composició*. Hagué de pagar la *composició* qualsevol persona poc rellevant: els *agermanats*, com a càstig; els *mascarats*, com a compensació per haver estat alliberats. Algunes viles, com Sóller, trigaren més de cinquanta anys a pagar aquesta multa.⁶

El que es presenta aquí és un curt estudi sobre un personatge cabdal del moviment *agermanat*: el cirurgià d'Inca Pau Casesnoves. No es tracta d'una biografia, perquè les dades que se'n conserven són encara fragmentàries. Però una anàlisi detinguda de les notícies que es tenen de les seves actuacions denota com el seu paper va ser fonamental. En altres paraules, es pot intuir que a partir del cop d'estat de Joanot Colom, que com a efectes més immediats provocaren l'establiment d'una veritable dictadura i la mort de Joan Crespí, el moviment *agermanat* va actuar com una diarquia. És a dir, un moviment amb dos dirigents clars: Joanot Colom per a la Ciutat i Pau Casesnoves per a la Part Forana. És cert que aquesta duplicitat va ser efímera. Sols uns mesos; el temps just perquè Joanot Colom es pogués apoderar de tots els mecanismes del poder. Però no va ser un esdeveniment anecdòtic ni menyspreable.

Tot i que les darreres aportacions, sobretot les del doctor Josep Joan Vidal⁷ o les de la doctora Eulàlia Duran,⁸ han fet aparèixer la seva figura dins el panorama històric, el pes de la tradició és encara molt fort. Quan les tropes imperials iniciaren la repressió dels *agermanats*, Pau Casesnoves ja havia estat ajusticiat a Valladolid. Les ires dels *mascarats* se cen-

⁶ PÉREZ FERRER, F. (1976): *Les Germanies i Sóller*. Palma.

⁷ JUAN VIDAL, J. (1985): *Els agermanats*. Biografies de Mallorquins, 11. Ajuntament de Palma.

⁸ DURAN, E. (1982): *Les Germanies als Països Catalans*. Editorial Curial, Barcelona.

traren sobre la figura de Joanot Colom i els seus ajudants immediats. Joanot Colom va ser sotmès a una persecució implacable.⁹ Capturat i jutjat de sumaríssimament, se l'executà d'una manera terrible.¹⁰ El seu cap, tallat, va ser dipositat dins una reixa de ferro a la porta de Santa Margalida¹¹ i allà hi va estar fins que els liberals del segle XIX en tragueren el que en quedava i passejaren les seves relíquies per Palma, com si es tractàs d'un sant. Se li dedicà el carrer de Joanot Colom i va ser declarat fill il·lustre de la ciutat.¹² De Pau Casesnoves, en canvi, no se sap ni on pot ser la seva tomba.

⁹ QUADRADO, *op. cit.*

¹⁰ CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 296-297.

¹¹ QUADRADO, *op. cit.*, pàg. 135-136.

¹² DURAN, *op. cit.*, pàg. 22-42.

I

LA PERVIVÈNCIA DE LES DEMANDES FORANES

Un dels paradigmes explicatius de la història mallorquina és el que s'ha arribat a denominar *dualitat Ciutat-Part Forana*. La utilització del terme *dualitat* és moltes vegades un eufemisme utilitzat per englobar períodes de convivència pacífica, de rivalitat i, fins i tot, de conflictes armats. A la pràctica s'ha convertit en una espècie de *jòquer* que serveix per explicar-ho tot. Aquestes arrels historiogràfiques es troben ja en l'obra de J. Binimelis i dels cronistes que el segueixen; però va ser J. M. Quadrado qui li donà cos documental i una estructura lògica.¹³ De fet, aquest plantejament es convertí en un dels pilars del seu esquema de treball i aquest plantejament ha estat seguit gairebé per tots els historiadors locals, amb diversa sort, sense plantejar-se una crítica real als punts de partida.

Quan Jaume I conquistà Mallorca, entre el 1229 i el 1232, a l'illa només hi havia una ciutat: *Madīna Mayūrqa*. És cert que algunes alqueries (cas de Sineu o d'Inca) tenien alguna entitat per ser considerades *viles* i perquè el rei conquistador hi nomenà un batle. En conseqüència, bona part de la població passà a residir a la capital, que fou rebatejada com a Ciutat de Mallorca. En ella s'hi situaren els òrgans de poder, polític, religiós i econòmic de l'illa i s'hi concentraren les principals fonts de riquesa.

La resta de l'illa rebé el nom de *Part Forana* i els seus habitants el de *forans*. A poc a poc, Mallorca s'anà poblant i aparegueren les primeres viles que varen ser dotades amb organismes administratius semblants als de la Ciutat. Però els habitants de la capital, sobretot els oligarques que controlaven el poder, no volien una Part Forana gaire autònoma. Per a ells,

¹³ QUADRADO, J. M. (1986): *Forenses y Ciudadanos*. Coedició Conselleria d'Educació i Cultura/Miquel Font, editor. Palma.

els pagesos havien de treballar per bastir d'aliments la ciutat i per nodrir els tallers artesans d'aquelles matèries primeres que havien de menester els menestrals per treballar. Els comerciants, tant amb els productes del camp com amb les manufactures, realitzaven grans negocis.

Els problemes començaren a esclatar quan els *forans* no es deixaren manipular pels oligarques urbans. A poc a poc havien anat apareixent fires i mercats (Inca, Sineu, Pollença...) i a la vora d'aquests mercats s'establiren *obradors* que defugien del control de la Ciutat. Els primers conflictes esclataren pel problema de la fiscalització ja al principi del segle XIV. Després de diversos problemes es decidí que la Ciutat havia de contribuir en 2/3 de tots els impostos de l'illa i la Part Forana amb 1/3. A la pràctica això no s'arribà a acomplir mai.¹⁴

D'una part els eclesiàstics no en pagaven, d'imposts, i els cavallers també s'hi negaven. Però el tema era molt més greu, perquè cavallers i eclesiàstics habitualment residien a la Ciutat i allà pagaven. El problema era que aquest grup era el propietari de les possessions més grans. Per això, els pagesos havien de pagar per tota la vila quan les propietats més importants i riques defugien la fiscalització per un motiu o l'altre.

Existí un altre problema que agreujà la tensió entre uns i els altres. Tant per les males anyades com per la manipulació que feien moltes persones amb el blat i els queviures, sovint s'havia d'anar a comprar blat per menjar a altres llocs (el Nord d'Àfrica, Sicília, Aragó...). Els comerciants exigien ajudes, a més del preu del blat, per poder importar-ne a Mallorca. El problema era que els que prenen les decisions sobre les importacions i els comerciants eren moltes vegades les mateixes persones o membres de la mateixa família.¹⁵ Per aquest motiu s'havia de menester doblers i sovint es requisaren joies d'or i plata o s'hagué d'acudir als usurers. El problema era la pròpia naturalesa d'aquests préstecs: els *censals*.

Un *censal* és un tipus de préstec especial. Genera uns interessos anuals o *pensions* (entre un 8 i un 12%) que s'han de pagar mentre no es torni el capital prestat. D'aquesta manera es poden pagar censals durant

¹⁴ PLANAS ROSSELLÓ, A. (1995): *El Sindicat de Fora, corporación representativa de las villas de Mallorca*. Miquel Font, editor. Mallorca, pàg. 56-70.

¹⁵ JUAN VIDAL, J. (1975): "Problemas trigueros en la época de las Germanías". En *Homenaje a Juan Reglá*. Facultad de Filosofía y Letras. Valencia.

Versa

.vi.

xlvi

Lux ecce surgit antea
 pallēs fāsciat cecitas
 q̄ ros met in p̄cep̄s dīer
 rote traxit dūo. **N**ec lux
 fenū cōserat. p̄uros q̄ nos
 p̄stet libi nichil loq̄mur
 sub tūlū. uel uam̄ obscurū
 nichil. **S**ic tota decurrat
 dīco nec illi t̄ mēdax nec
 inanus. oēdi nec peccent
 lubrici. nec noxa corp̄ in
 quinet. **S**peculator astat
 t̄ sup̄ q̄ nos diebus oībus
 accusq̄z nōs p̄spicit. aluce
 p̄ma i uesperuz. **P**sa p̄
Repleti sumus mane mia
 tris. **p̄** Exultant̄ t̄ delecta
 ti sum̄ scib̄ diebus n̄is **L**b
 b̄n̄s an̄ **D**emanu oīus qui
 ues onerāt libera nos dñe k̄iul
 p̄p̄l k̄iul. p̄t uī flexis geib̄
 Es **M**iserere ut sup̄a o fō
 p̄ticalis oīs boze ut sup̄a.
 f̄ria. vi. ad matut̄ 2o in
 uisatonū **D**ñs qui fecit nea
 p̄ **E**stremore m̄ t̄ **B**e
 n̄ic̄ extemus bymn̄
Terrinitatis unītas
 oībez potēte qui re
 gis attēde laubuz cātica. q̄

excubātes psallim̄. **N**ā
 lectulo consurgim̄ noctis
 q̄cto tēpore. ut flagitem̄
 ulncuz. arc medelaz oīus
Quo fraude quicquid de
 monuz. in noctib̄ t̄liqui
 mus. a b̄stergat illud celis
 tue potestas gl̄ie. **N**e cor
 pus absit sordib̄z nec tor
 por instet cordib̄z. nec cri
 minis cōragio tepescat ar
 dor sp̄s. **O** b hoc redēpro
 q̄s. reple tuo nos lūie. p̄t
 q̄b̄ dīc̄ circulis nullis ru
 amur actib̄. **P**sa p̄ an̄
 Exultate p̄s dō lxxx
Exultate deo adiutori
 oīso iubilare dō iacob
Sumite psalmuz. t̄ dare
 tympnū psaltrū ioci dū cū
 cithara **D**uctate in corni
 n̄ a tuba. i insigni dīc solent̄
 tatis ufc. **Q**uia p̄ceptū in
 isrl̄ est. et iudic̄ n̄ dō iacob
Testimonū in ioseph po
 suit illud. cuz exiret de t̄ra
 egypti liguā quā nō noue
 rat auouit. **D**iuertit ab
 onerib̄ t̄st̄i ei⁹ mar⁹ ei⁹
 i cofino fuisse. **I**n tribl̄a

segles i segles, de tal manera que el prestador o *censalista* arriba a cobrar un parell de vegades el capital que havia deixat.¹⁶

El problema del deute públic arribà a tal punt que al principi del segle xv els impostos que cobrava el govern del Regne de Mallorca (*Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca*) no bastaven per pagar els interessos. La solució més fàcil hauria estat declarar la fallida econòmica i començar des de zero. Però els censalistes eren molt poderosos i intercediren davant el rei per evitar-ho. L'any 1405 se signà a l'altar major de la Seu una concòrdia (*Contracte Sant*). Per aquesta concòrdia, tots els impostos del Regne passaven a ser controlats per un sindicat de censalistes que rebé el nom de *Universal Consignació*.

La *Universal Consignació* controlava les finances públiques del Regne de Mallorca i decidia (després de cobrar les seves pensions) com s'havien de gastar. Però el govern havia de funcionar. Per aquest motiu augmentaren els impostos, especialment sobre productes de primera necessitat (pa, farina, carn, vi, robes...) i s'hagué d'acudir als recaptés extraordinaris. Les *talles* eren impostos extraordinaris que es cobraven a partir dels béns que tenia cada un. Però, a poc a poc, es feren més habituals i els de sempre no pagaven. El problema era que el sistema de les talles era fonamentalment injust, perquè es feia *no segons les facultats de les persones per juxta estimació, sinó per arbitre dels qui tenien tals càrrechs*, cosa que plantejava un greuge comparatiu entre ciutadans i forans, perquè *molts rics no pagaven y los pobres eren agraviats*.¹⁷ En darrer terme, cal tenir en compte que el *Contracte Sant* que se signà el 1405 durà fins al segle XIX; va ser la reina Isabel II que el va anul·lar.¹⁸ Més de 400 anys de pagar deute públic!

Com es pot pensar, pagesos i menestrals eren els que més patien aquesta situació. No debades, un dels críts revolucionaris dels agermanats serà: *Visca el rey, pac qui deu, fora molitge y sagell!* D'altra banda, els

¹⁶ JUAN VIDAL, J. (1975): "La problemática de los censales y su incidencia en Las Germanías". En *Mayurqa*, 13, pàg. 261-279.

¹⁷ ROSSELLÓ VAQUER, R./VAQUER BENNÀSSAR, O. (1991): *Història de Manacor: El segle XVI*, Mallorca, pàg. 142.

¹⁸ [UNIVERSAL CONSIGNACIÓ] (1831): *Documentos sobre la organización y atribuciones de la Universal Consignación, pago de derechos consignados y obligaciones de los pueblos de la Isla*. Palma. Imprenta de D. Felipe Guasp.

forans havien aconseguit en el segle XIV el permís per crear un organisme que defensàs els seus interessos: el *Sindicat Forà*¹⁹ que es reunia alternativament a Sineu i Inca. De fet, durant segles aquest organisme va ser l'encarregat d'aglutinar les reivindicacions foranes, i per això especialment odiat pels ciutadans. Els intents de clarificar la situació i fins i tot dividir l'illa en dos governs (*Universitat de la Ciutat* i *Universitat de la Part Forana*) fracassaren totalment.

En aquest estat de coses no pot sorprendre que sovint esclatassin problemes i tensions que, a vegades, eren vertaderes revolucions o guerres civils. L'any 1391, els pagesos alçats destruïren el barri jueu d'Inca i el de Ciutat. L'any 1451 s'esdevingué l'Aixecament Forà, en el qual els pagesos assaltaren diverses vegades la capital.²⁰ En el segle XVI seran les Germanies.

La sentència de 1512

Una de les demandes tradicionals dels forans era que el tema de la fiscalització es resolgués. Segons ells, els habitants de la Ciutat pagaven molt menys del que els pertocava i la Part Forana s'havia empobrit de tal manera que no podia fer front al terç que li pertocava. Per aquest motiu, des de 1461, s'havia iniciat un plet contra els ciutadans a causa del sistema impositiu.²¹ El problema era que no hi havia manera de saber quina era la riquesa de l'illa ni en mans de qui estava. Tant més que destacats cavallers i habitants de la Ciutat havien comprat grans possessions o destacats propietaris rurals havien passat a residir a la Ciutat i allà pagaven els impostos.²² Calia fer un recompte de les diverses propietats i valorar-les correctament, de tal manera que a partir d'aquest *Estim* o *Cadaastre* es pogués iniciar la reforma fiscal.²³

Però cavallers i comerciants ho volien impedir de totes maneres. S'hagué d'esperar al regnat de Ferran II, que també promulgà sentències

¹⁹ PLANAS ROSSELLÓ, *op. cit.*

²⁰ QUADRADO, J. M. (1986): *Forenses y Ciudadanos*, *op. cit.*

²¹ DURAN, *op. cit.*, pàg. 102.

²² QUADRADO, J. M. (1986): *Forenses y Ciudadanos*, *op. cit.*, pàg. 309-325.

²³ SANTAMARÍA ARÁNDEZ, A. (1970): "Levantamiento Foráneo". En *Historia de Mallorca/III*, coordinada per Mascaró Passarius, pàg. 150-151.

favorables als pagesos catalans, perquè es prenguessin algunes mesures. De fet, el rei Ferran el Catòlic empenqué una política (dita el *Redreç*) que intentava una reforma en profunditat de tots els seus Regnes. A Mallorca, aquesta política fracassà per l'oposició de cavallers i oligarques.²⁴ De fet, el 1506 esclatà de bell nou un procés sobre el tema. El 3 d'agost d'aquell any es reuniren a la casa del Sindicat a Palma diversos representants de la Part Forana. Joan Martorell, representant de Pollença, en un discurs que va fer, recordà als consellers forans com no ignoraven *de quants càrrechs és carregada la Part Forana axí per los grans censals que les viles y parròquias e singulars de aquella fan e són tinguts fer als singulars de la Ciutat*. El problema s'agreujava, perquè els *habitants de la Ciutat los quals són certs ultra axò tenen e posseexen los maiors e millors alcarias e rafals e terres e possessions e cens en la dita Part Forana* es negaven a contribuir. A més que *los habitants de la dita Part Forana és molt poch lo que posseexen e són molt agraviats en los drets*. Aquesta acumulació de les millors propietats en mans dels habitants de la Ciutat és deguda al fet que *les han comprades dels singular de la dita Part Forana e aquellas haudes per molt poch preus e altres se han preses aquelles per censos que prenien en aquelles e los possehint-les per la molta pobresa que tenien e per malas anyadas no havien pagat*. Per acabar d'agreujar el panorama, *de alguns temps ensà molts hòmens de la dita Part Forana qui eren richs e opulents se són fets ciutadans los quals reusen pagar per les possessions que tenen encara de present en la dita Part Forana*.²⁵

Els representants de la Part Forana s'assabentaren de la bona disposició del rei Ferran el Catòlic i decidiren emprendre la lluita amb totes les seves forces. A tal efecte iniciaren un plet a la cúria del governador. Els habitants de la Ciutat i sobretot els cavallers es defensaren amb uns capítols on el raonament queia en conclusions peregrines. Com sempre, es remuntaven a la conquesta de Jaume I del 1229 i feien notar com el rei havia repartit l'illa entre els diversos magnats *e altres generoses persones*. Als homes de la Part Forana *en dit compartiment e distribució, ne après de aquella, sia stada donada ne assignada alguna quotta o porció de le terres o béns de dyta ylla [sic]*. Lògicament defensaven la justícia de la

²⁴ SANTAMARÍA ARÁNDEZ, A. (1971): *Pragmática de Granada*. C.O.C.I.N. Palma.

²⁵ ARM-A.H. 4.517 folis 6-6v.

distribució de 2/3 a 1/3 feta en el segle XIV, encara que, segons ells, els forans eren molt més rics *no sols en terres e possessions mas en qualsevol altre respecte de béns*. Defensaven, és clar, que els forans tenien moltes més possessions i terres que no els habitants de la Ciutat i que els cavallers i privilegiats tenien llurs possessions lliures i franques de qualsevol dret, cosa que era notòriament falsa.²⁶

Aquest procés inaugurarà una sèrie d'ambaixades a la cort. El 1510 hi eren Joanot Gual i Nicolau de Quint en defensa dels interessos de la Ciutat. La Ciutat es queixava dels pagesos que *volen e demanen coses que may són stades e mudar tot l'orde, stil, pràtica y consuetud que ha tingut sempre lo present Regne lo que seria destruyr aquell*. A més a més, afegien que *de continu los dits pagesos mouen y susciten sempre qüestions a la Ciutat sols perquè alguns de ells hagen modo de viure y de locupletarse ab dits plets y és-ne la causa e assò un Sindicat e Consell que tenen per ells a soles format, ab lo qual Sindicat tots temps fabriquen per hon poran fer los mayors dans que poden a la Ciutat*.²⁷

Al final del regnat de Ferran el Catòlic les ambaixades dels ciutadans i forans sovintejaren. La més important tingué lloc el 1512 quan els síndics forans adduïren que *les més oppulentes possessions, terres, alqueries o rafals de les parts foranes sien de ciutadans, qui solien ésser [de] pagesos, y encara gran nombre dels hòmens forans se sien fets ciutadans, y per so la dita part forana hage disminuït [econòmicament] en dos tersos*. Joanot Gual, per part dels ciutadans, juntament amb Eusebi Santandreu i Pau Casesnoves, aquests per part dels forans, aconseguiren aquell any la conclusió del plet i dictaren sentència favorable a la petició forana.²⁸

Va ser a petició dels ambaixadors (*síndics*) forans que el rei ordenà que s'iniciàs l'Estim o Cadastre que havia de clarificar d'una vegada el tema dels impostos i les discussions entre la Ciutat i la Part Forana. S'anomenaren diversos estimadors per anar vila rere vila per veure les cases i propietats per taxar-les. Les havien d'anotar en un registre i després, segons el valor de cada propietat, s'haurien de pagar els impostos.

²⁶ ARM-A.H. 4.517 folis 203v-213v.

²⁷ PLANAS ROSSELLÓ, *op. cit.*, pàg. 381-383.

²⁸ DURAN, *op. cit.*, pàg. 102. PLANAS ROSSELLÓ, *op. cit.*, pàg. 383-382, text de la sentència arbitral.

Els cavallers i els eclesiàstics protestaren i començaren a frenar l'entrada en vigor d'aquesta ordre. D'altra banda, la sentència amagava un parany que provocà que tot quedàs igual, sobretot pel que feia a les imposicions establertes abans de l'any 1461. Cal considerar que, a més dels enfrontaments entre la Ciutat i la Part Forana, la tensió social a Mallorca era intensa, tensió que arribà a provocar escàndols a la mateixa casa del Sindicat.²⁹ Fins i tot els grups dirigents estaven dividits en dues banderies, *Almudaina* i *Born*, que sovint originaven assassinats i bregues que tenien lloc a tota l'illa, i tot aquest estat de coses influí tant en el retard de posar en marxa la sentència com en l'esclat de les Germanies.³⁰ Així, per exemple, el 10 de juliol de 1519 els ambaixadors de Mallorca, els jurats Pere Descatllar i Joanot Berard, i el síndic clavari de la Part Forana Antoni Nadal, aconseguen un privilegi reial que establia, entre altres coses, una pròrroga per deu anys més de la suspensió de franquesa als cavallers i militars que residissin en llurs possessions i alqueries, fet que, segons Eulàlia Duran, no fou ben rebut per l'estament militar.³¹

Segons la sentència, l'estimació havia de ser feta per una comissió de nou persones: un cavaller, dos ciutadans, dos mercaders, un menestral i tres representants de la Part Forana. Les dilacions arribaren a ser tantes que, quan esclataren les Germanies, tres dels estimadors ja havien mort.³² Mentrestant, el deute públic anava creixent, de tal manera que l'any 1515 l'interès anual dels censals arribava a les 44.000 lliures i el 90% dels impostos es dedicaven al pagament de les pensions dels censals.³³ D'altra banda, les mateixes Germanies varen ser l'excusa per paralitzar de nou aquest *estim*. Tan sols al final del segle XVI s'aconseguí acabar, però bé per les modificacions, bé perquè estava mal fet, s'hagué de repetir un segle després.

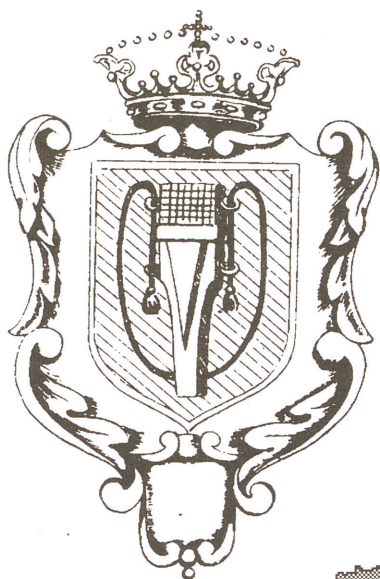
²⁹ ROSSELLÓ VAQUER, R. (1997): *Història d'Inca (1350-1516)*. Lleonard Muntaner, editor. Llibres de la Nostra Terra/27. Palma, pàg. 54.

³⁰ SANTAMARÍA ARÁNDEZ, A. (1993): "Coyuntura política de Mallorca al morir Isabel la Católica". En BSAL, 49, pàg. 141-168.

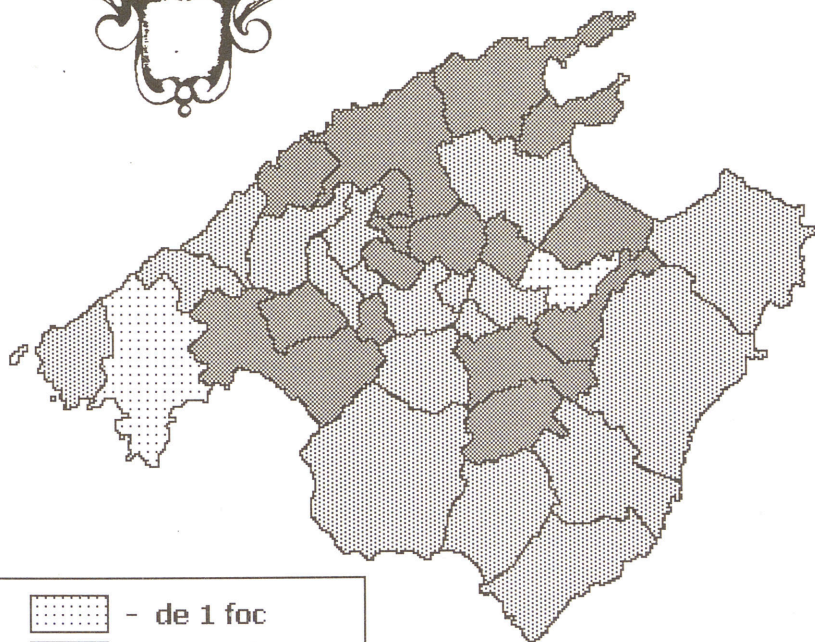
³¹ DURAN, *op. cit.*, pàg. 110. Antoni Nadal fou un destacat mascarar de Manacor (ROSSELLÓ VAQUER, R./VAQUER BENNÀSSAR, O.: *Història de Manacor. El segle XVI*, pàg. 144-150), on protagonitzà un aixecament antiagermanat.

³² JUAN VIDAL, *Els agermanats*, pàg. 76-77.

³³ ROSSELLÓ VAQUER/VAQUER BENNÀSSAR, *Història de Manacor. El segle XVI*, pàg. 143.

Escut de l'Ofici
de Cirurgians.

Densitat de població a M
allorca segons l'impost
del morabatí de 1517.

La Part Forana, camp de batalla

En la segona meitat del segle xv, l'oligarquia dirigent de Mallorca estava dividida en dues *banderies* o partits que lluitaven pel control del Regne, els quals tingueren diversos noms, sobretot els d'*Almudaina* i *Call* (més tard coneguts com a *Almudaina* i *Born*). Aquestes denominacions tenien a veure amb els barris de la Ciutat on vivien els principals dirigents de cada partit. Se sap, per exemple, que Francesc Burgès, principal dirigent d'una d'aquestes banderies, tenia en el Cantó del Born la seva casa.³⁴

El problema era que aquests partits tenien vertaders exèrcits particulars al seu servei, tant de criats i esclaus com de pagesos i menestrals. En una ordenació del rei Catòlic que desenvolupava una reial Pragmàtica de 10 de maig de 1493 el rei establia: *Entre altres cosas statuhim e ordonam que ningú del dit Regne, exceptade la persona de nostre lochtinent general, no guosàs portar cavalquada de més de deu de a quavall [...] e assò per obviar a les deffensions e bandositats que en dit Regne moltes vaguades se han seguidas*.³⁵

Les bregues dels dos partits eren habituals. Al principi de 1478 n'hi hagué una en el carrer de Sant Jaume de Ciutat, la qual provocà la instrucció d'un procés de mes de 640 folis que es remeté al rei.³⁶ Ja a partir del 1487, el clima de violència era tal que sovintejaven les coltellades, morts i ferits no tan sols a la Ciutat, sinó també a la Part Forana.³⁷ El punt

³⁴ BARCELÓ CRESPI, M. (1982): *La Ciutat de Mallorca en el trànsit a la Modernitat*. IEB. Palma, pàg. 245.

³⁵ ARM-A.H.-L.R. 80 ff. 42vº-43.

³⁶ CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 186.

³⁷ MUNTANER BUJOSA, J. (1953): "Un noticiari de finals del segle xv". En BSAL, XXVI, pàg. 28-29: "1487, 31, dijous [gener]- En aquest mes de maig se han seguits en aquesta ylla molts desastres axí dins la Ciutat com defora, ço és de feres coltellades qui es son donades morts e derrerament una esclava per malícia ha morta una minyona de tres anys, de què és stada rossegada e après penjada. Aima ejus. 116 v."

"8 juny, divendres - Demunt és stat dit en fol CXVI que lo mes de maig és stat desestrós, se diu are que juny ha comensat ab grans desastres. Lo primer die hi hagué de feres coltellades, ganivetades a hun capellà et reloqua. 120 v."

"17, diumenge - Aquesta nit pessada són tornades en son loc les coltellades."

"19, dimarts - Aquest die fonc lensat entredit per hun coronat que lo Sor. Loctinent tenia, però encontinent fonc sospés perquè érem en les octavas de Corpore Cristi. 126."

més àlgid d'aquest període tingué lloc el dia de difunts de 1490 quan a Sant Francesc s'inicià una batalla campal entre membres de la família Espanyol i de la família Armadans. En poc temps, tota la Ciutat era un camp de batalla. Un noticiari anònim relata l'esdeveniment de la següent manera: 2 novembre, dimarts [1490].— *Aquest die, que és lo die dels Morts, en la sglésia de Sent Francesc celebrant-se lo divinal ofici, no obstant la treva reyal, e no considerant que eren en lo temple de Déu, dues parcialitats, ço és una Pachs e Sent Johans, e Armadams de l'altre han arrencat dins la sglésia. Es stada una spentable jornada. Alguns són stats nefrats. Los freres tregueran dos cruxifixos e últimament lo Corpus Domini, present la cosa ha cessat. De qui avant Déu sab que serà.*³⁸

Precisament aquest estat de l'ordre públic va ser una de les causes del *redreç*. El 1493, quan la resistència mallorquina contra la política de Ferran el Catòlic arribà a un punt àlgid, el rei nomenà lloctinent Joan d'Eimeric amb poders especials.³⁹ A la mateixa illa hi havia un fort desig de pau, de tal manera que els síndics enviats a la cort sol·licitaren al rei que es regulassin diversos aspectes, els quals pretenien precisament la pacificació del Regne.⁴⁰ De fet, entre les directrius que s'encomanaren a Joan d'Eimeric hi havia l'*administració de la justícia, càstic dels malfactors, pacificació de les diferències e bandositats que són entre los poblats de la dita Ciutat e Regne, e lo universal redreç de aquell*.⁴¹ En el mes de

"21, dijous, *Aquest die, ço és en la nit precedent fou aufegat dins la presó e après lençat a la plaça de la Cort, lo coronat que dessús és feta mensió. 127.*"

"23, dilluns - *Lo die present, en la plaça de la Cort és stat lavat lo puny a hun home qui per injúria de altre havia donada una coltellada a hun home per la cara. De nits molts dies havia e lo per quin havia fet per aquest cas e altres és stat composat. 151.*"

³⁸ MUNTANER BUJOSA, *op. cit.*, pàg. 35. CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 192, 208-209. BONET, M. (1890): "Sentencia contra los bandos de Armadams y Espanyols por el tumulto provomido en la Iglesia de San Francisco el día de difuntos de 1490." En BSAL, III, pàg. 196.

³⁹ ARM-A.H. 684 f. 121v°. El rei comunica als jurats el nomenament com a virrei de Joan d'Eimeric amb poders especials per *les quals principalment són la administratió de la justícia, càstichs dels malfactors e la pacificació de les diferències e bandositats qui són en los poblats, en dita Ciutat e Regne e lo universal redrés de aquell*.

⁴⁰ ARM-A.H. 684 ff. 107-108. Especialment les blasfèmies, el joc, els plets, qüestions davant els tribunals, bandolers, bandejats i malfactors.

⁴¹ SANTAMARÍA ARÁNDEZ, A. (1972): "La época de Fernando el Católico y la Germanía". En *Historia de Mallorca/III*, coordinada per Mascaró Passarius, pàg. 297.

desembre de 1506 es rebia una carta reial especificant la forma en què s'havia de concloure el procés contra el bàndol de l'Almudaina per la gran brega contra els del Born.⁴² D'altra banda, en el mes de novembre de 1509 Joan d'Eimeric, a causa *de alguns bandos y qüestions que se seguexen en la present Ciutat y Regne*, feia signar treves a diversos cavallers.⁴³ El problema era que els principals dirigents d'aquestes banderies ocupaven alts càrrecs del Regne: el procurador reial, el regent de la cancelleria, alguns jurats...

Com es pot suposar, la major part de les grans bregues tenien com a escenari la Part Forana. Allà conflüen, d'una banda, els partidaris d'Almudaina i Call, i d'altra banda les mateixes banderies de cada vila. Ja

⁴² ARM-R.P.-L.R. 52, ff 162v^o-163: *Don Fernando [etc]. Molt Noble, Magnífich, amat criat e procurador reyal nostre en lo Regne de Mallorques, don Francesc Burgués o a Mo. Johan Miró. cavaller, Regent lo dit offici, salut e dliectió. Recordam nos aquests dies passats ab nostra oportuna provisió han.vos manat que de la condemnatió feta per nostre locinent general en aquest Regne contra Mon. Barthomeu Fuster, Mon. Luís Anglada, e Mn. Falip Fuster, Martí Terres e Mathià Nadal de la Almudàyna de aqueixa nostra Ciutat de Mallorques tart solament exhigessen e cobrassen la mitat segons en la dita provisió nostra, a la qual nos referim és contingut. E per quant, per las respostes e causes contengudes en la dita provisió nostra y encara per haver fet consemblant gràcia e quantitat a la part dels del Born és nostra intenció e voluntat fer segons que procés presens fem gràcia y donatió e relexació als dits Mn. Bartomeu Fuster, Luís Anglada e Mñ. Falip Fuster, Martí Terres e Macià Nadal de la Almudàyna de aqueixa Ciutat de Mallorques tant solament exhigissen e cobrassen la mitat, segons en la dita provisió nostra a la qual referim és contengut. E per quant, per los respectes e causes contengudes en la dita provisió nostra y encara en per haver fet consemblant gràcia en quantitat a la part dels del Born, és nostra intenció e voluntat fer segons que procés presents fem gràcia ynde donació e relexació als dits Mn. Barthomeu Fuster, Luís Anglada e Mon. Falip Fuster de tota la dita condemna tro és tot lo que per aquella havien a pagar ans de la premensionada gràcia e relexació. E que los dits Mathià Nadal e Marti Terres no paguen més de la mitat del que són tinguts pagar per virtut de la dita gràcia e relexació [...] Data en la Ciutat de Nàpols a VII dies del mes de maig del any de la Nativitat de Nostre Señor M D y set.*

⁴³ ARM-A.H.-P.y E. 1 ff 105v^o-106. A 1.511, el rei Ferrà el Catòlic donà permís a Mn. Pere de Sant Joan, cavaller i clavari aquell any, per acudir a la cort i defensar-se de l'acusació de diversos delictes entre els quals hi havia el de lesa majestat pel qual l'imputava el procurador reial, que l'empresonà i li llevà l'ofici. El rei resolgué respecte d'aquest darrer punt: *E quant a lo crim de leza majestat ab què declaren nostra majestat sia consultada, declaram aquell no haver comés tal crim, com lo tingam per molt bo e leyal vassall y affectat a nostro servey; recordam.nos dels serveys per ell a nostra majestat fets axí en lo reyalme de Granada com en lo Reyalm de Nàpols.*

durant els primers anys del regnat de Ferran el Catòlic les sortides del virrei Joan d'Eimeric per perseguir bandolers, investigar assassinats o pacificar bregues varen ser constants.⁴⁴ En aquest context és representatiu un pregó signat pel virrei Joan d'Eimeric el 2 de juny de 1509. En ell es feia notar: *Com per experiència hage constatat en la present Ciutat e Regne de Mallorques, a causa dels aplechs e ajusts dels menestrals e hòmens de la Part Forana, fahents valensa ab una part o a altre als hòmens de honor qui bandoletgen o stan en ubert ab sos contraris esser-se seguits molts scàndols e grans desordes.* A conseqüència d'aquests ajusts entre cavallers, menestrals i homes de la Part Forana es produïen grans bregues en les quals hi havia molts de nafrats *car la multitud de dits menestrals e hòmens de la Part Forana concorren en valensa de una part y de altre en las bregues e comocions entre dits hòmens de honor seguides.* Allò veritablement significatiu radica en el fet que el lloctinent ordenava *a tots los dits menestrals e hòmens de la Part Forana e a cada hu d'ells en particular que si bregues algunes o insults beuran ni sentiran entre hòmens de honor no gosen ni presumescan fer part en aquellas ne traure armes o fer alguna manera de socors ne ajuda en dites bregues. E axí poc gosen ni presumescan star armats en las cases dels dits hòmens de honor qui bandoletgen o stan en ubert ab sos contraris si ja donchs no menjen e prenen soldada dels dits hòmens de honor los quals e no altres són exceptats y refermats de la present crida e edicta sots pena de vida e confiscació de tots llurs béns.*⁴⁵

Les mesures de força semblaren donar resultat, però només prepararen un esclat més gran de violència. En els anys immediats a les Germanies, ja durant el període del virrei Miguel de Gurrea, la situació no s'havia moderat. L'any 1513 es guiaven, per benefici de pau, Joanot Palou i altres de Bunyola i Martí Frau que anava alçat per espai de més de vuit anys a causa de certa brega seguida a Manacor.⁴⁶ El mes de març de 1514 es publicava l'acta de bandejament de Mateu de Pax, delat, que havia fet aplec de molts d'homes i anava per l'illa amb molts altres bandejats.⁴⁷

⁴⁴ CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 192-197.

⁴⁵ ARM-A.H.-P. i E. 1 ff. 14v-15.

⁴⁶ ARM-R.A.-P. i E. 2, ff. 105vº-106.

⁴⁷ ARM-R.A.-P. i E. 2, f. 97 i 97vº.

D'aquesta manera, el panorama previ a les Germanies que s'apareix dista molt del que havien presentat els historiadors clàssics. En altres paraules, els agermanats no varen ser uns avalotadors que, violentament, acabaren amb un període d'estabilitat. Les Germanies no foren un moviment compulsiu provocat per contagi dels *comuneros* castellans o de les Germanies valencianes, sinó que a poc a poc s'anaven preparant. El dia 7 de desembre de 1512, el virrei publicà una crida molt interessant. La causa era que el dia 5 d'aquell mateix mes *per alguns no tements Déu ni la correctió reyal com a perturbadors del pacífich stament del present Regne [...] de sacrilegi e rebel·lió fandits [sic] serien stats posats e affixats en diversas parts e lochs públichs de la present Ciutat de Mallorques certs cartells scandalosos, prohibits el·liats [sic] e dignes de gran punició e càstich*.⁴⁸

Per desgràcia, aquesta crida no especifica el contingut d'aquests cartells. Però no sembla desbarrat considerar que ja es tractava de moviments sediciosos. Així, en el llibre de Rúbriques d'Extraordinaris de la Universitat apareix la següent regesta: *A 13 de janer de 1515 és el Real Privilegi del Rey D. Fernando sobre la franquesa de Gil de Sant Martí per la captura de Pere Mascaró sobre la Germania que intentave*.⁴⁹ Aquest Pere Mascaró no tenia a veure amb les Germanies del segle XVI, sinó que va ser un paraire acusat de voler fer entrar els forans a la Ciutat i realitzar una matança dels cavallers, les seves dones i fills durant l'Aixecament Forà. Però el fet que ja abans de 1521 es recordàs aquest esdeveniment i se'l qualificàs de *germania* és un detall a tenir en compte.⁵⁰

Les banderies en l'Inca preagermanada

Com a altres viles, a Inca, des del segle XIII, hi hagué diverses banderies, les més famoses de les quals varen ser les dels Palous i els Rebolls. Aquestes, que afectaren la convivència durant la segona meitat del segle XIV, estaven perfectament imbricades amb les grans banderies aristocràti-

⁴⁸ ARM-R.A.-P. i E. 2, ff. 35-35vº.

⁴⁹ ARM-Llibre de Rúbriques d'E.U. f. 290. Els intents de localitzar el document en el llibre corresponent han estat infructuosos.

⁵⁰ QUADRADO, J. M. (1986): *Forenses y Ciudadanos*, op. cit., pàg. 197-200.

ques del moment. I d'alguna manera cal suposar que les seves successores també es troben darrere esdeveniments com l'Aixecament Forà o la conspiració de 1463, com s'ha demostrat que varen estar darrere l'assalt del call de 1391.

Amb tot, i a l'igual que passa a altres viles, les banderies que es detecten just abans de l'esclat agermanat estaven summament fragmentades, de tal manera que es fa difícil esbrinar la polarització que es nota en altres períodes. De la mateixa manera, tot i que en el cas d'aquesta vila no es pot comprovar amb exactitud, a altres indrets on s'ha pogut estudiar aquest panorama s'ha constatat que el moviment agermanat va fer esclatar les solidaritats anteriors. En altres paraules, la pertinença a una determinada banderia no implicà l'adscripció automàtica d'una persona o una família als agermanats o als mascarats.

A Inca, en el període que va de 1500 a 1521 l'ordre públic era una font constant de problemes, però no gaire més intens que en altres indrets. Les causes d'aquests enfrontaments eren molt diverses i, sovint, els mateixos implicats havien perdut la memòria de per què s'havien originat. El cert i segur és que continuaven per una espiral de violència que s'alimentava, precisament, de les accions i reaccions provocats per la venjança. Un altre aspecte que s'ha de tenir en compte és que els camps de conflicte afectaven tots els aspectes de la vida quotidiana, com eren matrimonis, testaments, propietats, drets de pas, interessos econòmics i, en particular, el control de les institucions polítiques. D'aquesta manera, el març de 1514 es detectaren certs desordres en la insaculació dels oficis de la vila, perquè el batle i els jurats havien elegit partidaris seus.⁵¹

En les bregues s'hi implicaven tots els grups socials de la vila, des dels esclaus fins als senyors. Així, el 4 de setembre de 1510 es dictà sentència contra Antonel·lo, esclau de Gaspar Bordils, per les ferides a Miquel, esclau de Pere Mollet. Va ser condemnat a exili d'Inca per espai de tres mesos, però quan tornà, uns altres es degueren venjar, perquè el 5 de juny de 1511 es condemnà Búquer, esclau moro de Manuel Gual, acu-

⁵¹ ROSSELLÓ VAQUER, R. (1997): *Història d'Inca (1350-1516)*, op. cit., pàg. 137. El 2 d'abril de 1514 la dona muller de Gabriel Company es queixava perquè havia comprat a un esclau d'en Mollet un feix de garbons per 2 diners. Ara Miquel Vicens, enemic de son pare, diu que els garbons eren seus.

sat de les ferides fetes precisament a Antonel·lo. No acabaren aquí els problemes, perquè el 22 de juliol de 1512 es dictà sentència contra Búquer, esclau de Miquel Gual, contra Francesc, esclau de Martí Ferrer, i contra Mansó, esclau de Gaspar Bordils. Es feia menció de com Antonel·lo va entrar dins la taverna on eren els altres i els va provocar, per la qual cosa varen ser absolts. Finalment, el 29 d'abril de 1513 es dictà sentència contra Búquer, acusat de matar Antonel·lo. Manuel Gual va ser condemnat a pagar a Gaspar Bordils, propietari del mort, 125 £. El que cal sospitar d'aquest esdeveniment és si els esclaus actuaren impulsats pels seus senyors, sobretot si es té en compte la personalitat dels propietaris dels acusats. De fet, el 6 d'abril de 1514 encara se seguia un procés per no haver-se pagat les 125 £ en què es valorà l'esclau mort.⁵²

Manuel Gual formava part d'un llinatge ben conegut en les banderies d'Inca. El 4 de juny de 1510 es dictà sentència contra Miquel i Antoni Gual, acusats de robar abelles a la possessió de Llorenç Perelló: hagueren de pagar, respectivament, 20 i 16 lliures. Però ja el 6 de març s'havia dictat sentència contra Antoni Gual, Jaume Gual, Joan Ferrer i Gabriel Trobat d'Inca, acusats d'insults o brega dins l'escrivania amb Antoni Riera, quan el batle tenia audiència. No és tan sols aquest conjunt d'esdeveniments el que relaciona aquests senyors i els seus esclaus. El 27 de gener de 1514 es dictà sentència contra Joan, un altre dels esclaus de Pere Simó i Miquel Santacília, llibertí, per participar en el robatori comès per Joan, esclau sicilià de Gaspar Bordils. El fet remarcable és que el dia 1 d'agost d'aquell mateix any es dictà sentència contra Joan Tolrà i sa muller Catalina, que estaven culpats d'ajudar en la fuga de l'esposa de Pere Simó. Varen ser absolts.⁵³

Les estructures socials que s'enfrontaven es trobaven aglutinades a l'entorn d'un determinat llinatge. D'aquesta manera, qualsevol formació incloïa pares, germans, cosins, cunyats, criats i, fins i tot, esclaus. Aquestes agrupacions s'enfrontaven a altres d'estructura paral·lela i, a la vegada, es podien aliar a formacions semblants. Pot servir d'exemple el cas de la bandera que s'estructurà entorn del llinatge Salzet. El 14 de desembre de 1513 es dictà sentència contra Pere i Miquel Morro, culpats de les feri-

⁵² Íd., pàg. 52-55.

⁵³ Íd., pàg. 52, 55 i 76.

Inca el 1811, segons J. Barberí. 1: Convent de Sant Bartomeu. 2: Convent de Sant Domingo. 3: Parròquia de Santa Maria. 4: Fossar o Cementeri. 5: Celler (?). 6: Camí de Ciutat de Mallorca. 7: Camí d'Àlcúdia. 8: Aljub. 9: Mercat. 10: Call. 11: Convent de Sant Francesc.

des a Mateu Salzet. Foren absolts. De fet, hi hauria una agrupació integrada per Antoni Estelrich, Joan Mateu, Joan Vallfogó, Pere Capó, Andreu Salzet i Antoni Suau. El 1513 la Procuració Reial rebé 18 Lliures d'aquest escamot per haver participat amb armes, cuirasses, llances i pavesos en una brega. D'aquests, Joan Mateu, Andreu Salzet i Antoni Estelrich (a) Coablanca foren inculpats d'instigar contra Pere Morro. Aquest Pere Morro ja havia estat acusat d'haver ferit Joan Mateu (a) Sard, el qual el 21 d'octubre de 1514 va ser acusat d'haver pegar amb un bastó a Pere Morro. A més a més, Joan Mateu, (a) Sard, va ser culpats de les ferides a Joan Gerrer.⁵⁴

Lògicament, alguns esdeveniments no es poden explicar per l'enfrontament entre les diverses banderies, sinó que tenen més a veure amb la mateixa conjuntura econòmica, que provocava un procés d'empobriement dels propietaris agraris i els menestrals. Tal és el cas de Miquel Mollet, part d'un llinatge ben conegut en les banderies de la vila. Però l'únic acte violent que se li ha pogut documentar, fins al moment, són les paraules injurioses que dirigí a Guillem Ferragut, portador de cartes, perquè aquell havia de segrestar-li els béns.⁵⁵

Amb tot, hi hagué destacats agermanats que estigueren clarament implicats en les banderies. Tal com es veurà, el llinatge Casesnoves va ser ben conegut en els actes violents d'aquest període. De la mateixa manera, es té el cas de Blai Reixac. Aquest era jurat el 1511, però això no evità que fos condemnat a l'exili per les ferides fetes a Pere Font. El rei en persona li concedí permís per poder tornar a Mallorca.⁵⁶

⁵⁴ Íd., pàg. 54, 56, 56 i 77.

⁵⁵ Íd., pàg. 53.

⁵⁶ Íd., pàg. 53.

II

LES GERMANIES

Des de la repressió que seguí l'Aixecament Forà (1450-1452), el descontent dels menestrals i els pagesos anava en augment.⁵⁷ L'any 1463 una sèrie de conspiracions pretenien capgirar el sistema de govern. En una d'elles, s'intentà assassinar els membres del govern del Regne aprofitant la seva visita a les fires d'Inca.⁵⁸ A partir de l'Aixecament Forà, de tant en tant s'executaren persones per conjures o discursos sediciosos,⁵⁹ mentre els cavallers es desfeien en lluites de banderies.

La tensió esclatà de manera virulenta el febrer de 1521. Poc abans s'havien iniciat les *Comunidades* de Castella i les Germanies a València. En un discurs revolucionari, el paraire Joan Crespí incità els menestrals de la Ciutat a oposar-se al govern dels cavallers. L'endemà, el virrei, Miquel de Gurrea, ordenà l'empresonament dels caps de la sedició. Diversos menestrals es reuniren amb banderes i armes el 7 de febrer de 1521 i exigiren l'alliberament dels presos, perquè temien que el virrei ordenàs la seva execució.

Miguel de Gurrea hagué de claudicar i alliberà els menestrals. S'iniciaven les Germanies. Joan Crespí va ser nomenat capità major i tots els col·legis de menestrals s'armaren i feren banderes. En els dies següents, els agermanats s'apoderaren del govern del Regne i crearen, a imitació de València, un nou sistema. El principal dirigent, Joan Crespí, rebé el títol

⁵⁷ QUADRADO, J. M. (1986): *Forenses y Ciudadanos*, op. cit.

⁵⁸ SERRA I BARCELÓ, J./DELGADO ALEMANY, P. P. (1996): "La conspiració d'Inca de 1463". En *III Jornades d'Estudis Locals*. Inca, pàg. 27-46.

⁵⁹ CAMPANER, op. cit., pàg. 172. El 1457 s'executà un home vell de Campos per incitar a la rebel·lió popular.

d'instador⁶⁰ i s'ajudava d'un consell de dotze homes. El conjunt es deia *La Tretzena*. De fet, el càrrec d'instador no era nou, perquè la seva funció era *instar* els que no pagaven les *talles* a pagar-les, i si no ho feien podien expropiar els seus béns, i el mateix Pau Casesnoves ho havia estat.⁶¹

En el convent de Sant Francesc de Palma es reunia un consell general dels artesans que dirigia la revolta. Però calia anar més enllà. Les ires populars es dirigien contra la *Universal Consignació* i el virrei Gurrea. S'aprofità un antic privilegi que impedia que els aragonesos fossin virreis de Mallorca, i com que Miguel de Gurrea era aragonès, se'l destituí per la força (16 de març de 1521). En lloc seu, els agermanats elegiren com a virrei el castellà de Bellver Pere de Pax.

Mentrestant, les notícies de la germania havien arribat a la Part Forana. La primera vila que s'hi adherí va ser Alaró (16 de març). A poc a poc, s'hi adheriren totes menys Alcúdia. El virrei Gurrea seguia a Mallorca, però va ser obligat a deixar-la. Passà a Eivissa, des d'on dirigí la resistència. En aquell temps començaren els atacs als cavallers i contra els que no acceptaven la Germania (*mascarats*). El 29 de juliol de 1521 assaltaren el Castell de Bellver i produïren una matança entre els morts hi havia Pere de Pax. Molts de cavallers fugiren de Mallorca; alguns passaren a Menorca, Eivissa, València i Barcelona, des d'on preparaven la desfeta de la revolució. El principal focus de resistència dels mascarats a Mallorca va ser Alcúdia, que resistia gràcies a les seves muralles i als cavallers que s'hi refugiaren.

Però les coses no anaven del tot bé entre els agermanats. L'arribada dels forans havia provocat que la facció intransigent cada vegada tingués més força. A partir del mes de setembre ja s'havia organitzat un partit contrari a Joan Crespí. El 2 de setembre de 1521, després d'un consell celebrat a Sant Francesc, s'ordenà l'empresonament de l'instador. Aquest intentà fugir, però va ser capturat, empresonat i assassinat.⁶² A partir d'aquells moments, el vertader dirigent de les Germanies va ser Joanot Colom, cap de la facció intransigent. Joanot Colom governà de manera dictatorial, perquè va fer desaparèixer el càrrec d'instador i *La Tretzena*.

⁶⁰ Íd., pàg. 226 i 288-294.

⁶¹ ROSSELLÓ VAQUER/VAQUER BENNÀSSAR, *Història de Manacor. El segle XVI*, op. cit., pàg. 144.

⁶² QUADRADO, *Juan Colom*, op. cit., pàg. 117.

El govern agermanat, des del principi, inicià una política revolucionària que pretenia modificar aspectes fonamentals de la política, societat i economia del Regne de Mallorca. Joan Crespí va ser assassinat perquè un sector dels agermanats el trobava moderat. Joanot Colom intentà posar en funcionament la sentència de 1512 i la quitació dels censals (*Santa Quitació*). Però es trobaren amb nombrosos problemes. D'una part, les persones més riques i poderoses del Regne o s'havien amagat o havien fugit; d'altra banda, s'hagué de començar el setge d'Alcúdia per conquerir-la. Hi hagué diversos intents de traslladar les Germanies a Menorca i Eivissa. A Eivissa hi hagué una batalla entre agermanats mallorquins i les tropes del virrei Gurrea, que acabà amb nombroses execucions (6 de juny de 1522). A Menorca, el governador de l'illa empresonà i executà els misatgers mallorquins tant prest com varen desembarcar.

Els *mascarats*, mentrestant, no estaven quietes. Hi hagué diversos intents contrarevolucionaris i des de València i Barcelona es preparava una armada per envair Mallorca. Tot aquest temps, els agermanats es dediquen a enviar ambaixades a València, Barcelona i a l'emperador sense gaire resultats. El setembre de 1522 una armada comandada per Juan de Velasco estava preparada per arribar a Mallorca. El dia 1 d'octubre era a la badia de Ciutat i comminà els agermanats a rendir-se. No s'aconseguí res i Juan de Velasco es dirigí cap a Alcúdia amb el virrei Gurrea. Una vegada que desembarcaren, atacaren Pollença. Hi hagué una gran batalla mentre les dones, vells i infants es refugiaven a l'església. Les tropes imperials, quan hagueren vençut els homes, pegaren foc i moriren més de 200 persones cremades de viu en viu (29 d'octubre de 1522). Pocs dies després hi hagué una batalla a sa Marjal de sa Pobla on els agermanats foren vençuts.⁶³ L'exèrcit agermanat es replegà i intentà fer-se fort a Inca. A la batalla de Rafalgarcés (al final del novembre de 1522) es decidí la sort de les Germanies.

A poc a poc totes les viles foranes s'anaren rendint. Les tropes imperials se situaren en el monestir de la Real per assetjar una ciutat on ja havia esclatat la pesta. A la Real començaren les execucions dels agermanats. El dia 7 de març de 1523 les tropes imperials entraven a la Ciutat.

⁶³ ORBADOR SOCIES, J. (1987): *Marginalia. Marjals de Huyalfás*. Sa Pobla, pàg. 118-122.

Les Germanies a Inca

Curiosament, la ciutat d'Inca encara no té una història general.⁶⁴ A més a més, no es conserva en els arxius bona part de la documentació sobre el moviment agermanat que es tenen a altres indrets.⁶⁵ Per aquest motiu, tot esperant investigacions més profundes, es pot dir molt poc del que passà en el decurs del moviment agermanat. Amb tot, no sembla haver-hi dubte que el seu paper va ser cabdal tant en el decurs dels esdeveniments polítics com en els militars. No debades se la considerava una de les capitals de la Part Forana. La mateixa distribució de la població, calculada indirectament a partir de l'impost denominat fogatge o morabatí⁶⁶ així ho confirma. De la seva evolució en pot donar una idea la següent taula:

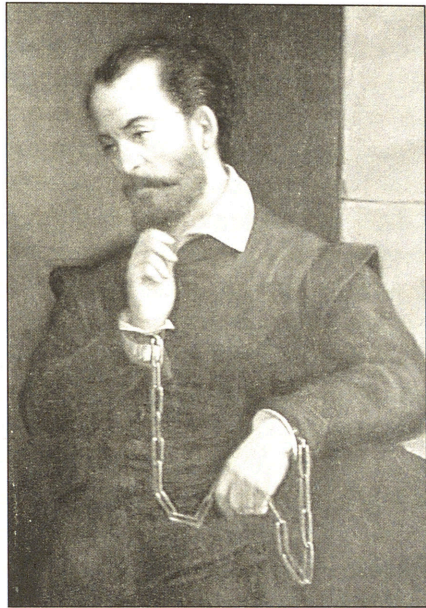
⁶⁴ El resum històric més antic que es conserva és l'apèndix a la biografia de la venerable Sor Clara Andreu (BARBERÍ, J. *Vida de la venerable Sor Clara Andreu*. Mallorca, en la impremta de Melchor Guasp. Año MDCCCVII). Amb posterioritat aparegué una obra de divulgació destinada, preferentment, als escolars (PIERAS SALOM, G. [1986]: *Breu història d'Inca*. Ajuntament d'Inca) o alguns estudis divulgadors (GUAL TRUYOL, S. [1996]: *Antiguas historias de Inca*). Es troba en curs de publicació la història de la vila, però tan sols ha aparegut el volum corresponent al període 1229-1349 (LLABRÉS i MARTORELL, P. J./ROSSELLÓ i VAQUER, R. [1998]: *Inca en la història, 1229-1349*. Ajuntament d'Inca), que, juntament amb la publicació de les actes de les Jornades d'Estudis Locals (volums I, II i III), poden aportar molt al coneixement històric d'aquesta vila

⁶⁵ QUADRADO, J. M. (1896): *Informacions judicials sobre'ls adictes a la Germania en la Ciutat e illa de Mallorca, e penas de cos e d'haver a ells imposades après la reducció de 1523*. Estampa de Felip Guasp. Palma.

⁶⁶ SEVILLANO COLOM, F. (1974): "La demografía de Mallorca a través del impuesto del morabatín". En BSAL, XXXIV, pàg. 233-273. El morabatí o fogatge era un impost derivat del dret d'encunyació de moneda que pagaven cada set anys els caps d'una casa. No el pagaven ni les persones pobres, ni els eclesiàstics i tampoc els privilegiats. Un augment o disminució de les persones que el pagaven no tenia per què suposar un augment o disminució de la població, sinó un augment o disminució de la fiscalització. Amb tot, pot donar una idea aproximada dels ritmes de creixement o disminució de la població. Malauradament sols es coneixen els morabatins generals dels anys 1329-1573. Per al cas d'Inca, hi ha un bon estudi dels morabatins de 1329 i 1336. Vegeu FERRETJANS LLOMPART, A. (1990): *Demografía d'Inca en el primer terç del segle XIV*, Ajuntament d'Inca, i MIRALLES MONTSERRAT, J. (1994): "Entorn de l'impost del monedatge d'Inca del 1329", in *I Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca, pàg. 21-34.

Retrat idealitzat de Joa Crespí realitzat el 1841 pel pintor Josep Reinés.

Retrat idealitzat de Joanot Colom realitzat el 1841 pel pintor Josep Reinés.

Alcúdia en el segle XVI, segons un dibuix de l'historiador Joan Binimelis.

Taula 1
Evolució de la població d'Inca (1329-1573)

	Inca Morabatins	%/Mallorca	Ciutat Morabatins	%/Mallorca	Mallorca Morabatins
1329	1.012	8,17	4.903	39,58	12.389
1343	1.150	10,17	3.791	33,53	11.305
1350	923	10,08	3.227	35,23	9.161
1364	788	7,25	4.391	40,38	10.873
1421	705	8,26	2.978	34,88	8.539
1427	640	7,66	2.778	33,24	8.357
1433	-	-	-	-	-
1444	484	7,04	2.055	29,88	6.878
1451	410	5,92	2.220	32,07	6.922
1459	429	5,49	2.965	37,97	7.808
1466	457	5,35	3.157	36,93	8.549
1475	497	5,73	3.059	35,26	8.676
1482	486	5,28	3.005	32,67	9.198
1489	449	4,85	2.949	31,87	9.254
1503 ⁶⁷	462	7,19	2.784	43,34	6.423
1510	467	8,09	2.468	42,76	5.772
1517	652	7,20	2.684	29,64	9.056
1524*	416	7,16	2.090	35,95	5.814
1531	391	7,55	1.730	33,38	5.182
1538	506	7,66	2.034	30,84	6.603
1545	524	7,68	2.155	31,60	6.819
1552	594	8,22	2.574	35,64	7.223
1559	584	7,54	2.397	30,96	7.741
1566	445	6,50	1.847	26,98	6.846
1573	738	7,88	2.701	28,83	9.368

⁶⁷ A partir d'aquest any es comptabilitzen conjuntament Inca i Escorca; ara bé, la parròquia d'Escorca (com ara) estava molt poc poblada. L'any que registra un morabatí més alt és 1350, amb 24.

Si es comparen els morabatins d'Inca amb els generals de Mallorca o amb els de la Ciutat, el seu pes demogràfic sembla esquifit. Però cal recordar que la població de Ciutat en aquest període va estar entre el 25 i el 40% del total de l'illa. D'altra banda, es veu com les grans epidèmies de pesta del segle XIV hi influïren especialment. El 1343 pagaren el morabatí 1.150 caps de casa; al cap de cinc anys esclatà la primera pesta (1348) i els caps fiscals davallaren a 923. El descens més notori es produí el 1451 (any de l'esclat de l'Aixecament Forà) amb 410 focs, gairebé la tercera part de 1343. El fet que per trobar una xifra tan baixa s'hagi d'anar fins al 1531 (391 focs) és ja ben il·lustratiu del pes que tingueren les Germanies en aquesta vila. D'altra banda, durant el segle XIV cap població la superà en focs i en el segle XVI, just abans de les Germanies, només Lluçmajor, Pollença, Manacor i Sóller estaven al seu abast o, fins i tot, la podien superar. D'aquesta manera, si sumam el seu potencial demogràfic i econòmic al fet que allà s'hi reunia alternativament el Sindicat de la Part Forana es pot comprendre el seu paper en la defensa dels interessos forans.

Precisament el seu pes econòmic és una altra de les característiques per considerar. S'ha de tenir en compte que no és un municipi gaire extens (un poc més de 58 km²), però particularment dinàmic a causa de la seva posició estratègica i dels mercats i fires. A tal efecte cal recordar que va ser aquí on s'intentà crear el segon call jueu de l'illa⁶⁸ i on es nota de manera més primerenca una producció artesana diferent de la de la Ciutat.⁶⁹ La vinya i la fabricació de vi,⁷⁰ d'una part, els artesans i les fires i mercats, de l'altra, li donaren un protagonisme que cal no menysprear. De fet, a Ciutat mai miraren del tot bé les fires i mercats d'Inca, i així el 23 d'octubre de 1503 els sobreposats de l'ofici de blanquers de Ciutat es queixaven de com *en la fira de aqueixa vila seria stat atrobat cert cuyram no*

⁶⁸ PONS, A. (1955): "Erección del Call en Inca de Mallorca: su lenta y fatigosa gestación (siglo XIV)". En *Sefarad*, XC, pàg. 69-87.

⁶⁹ BERNAT i ROCA, M. (1997): "Col·legi per si s'aparat". En *III Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca, pàg. 61-82. BARCELÓ CRESPI, M. (1996): "Gerrers, sabaters i tintorers a Inca baixmedieval". En *III Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca, pàg. 47-60.

⁷⁰ BARCELÓ CRESPI, M. (1995): "El celler de la casa de Bartomeu Albertí (1462)". En *II Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca, pàg. 197-208.

*examinat y lo que pigor és se diu adobat per persones prohibides.*⁷¹ Per això, precisament la vila tingué un paper fonamental en el decurs dels moviments socials mallorquins anteriors a les Germanies. Cal recordar que ja l'any 1391 una de les principals accions dels alçats consistí en la destrucció del call; durant l'Aixecament Forà, el seu paper va ser cabdal; l'any 1463 l'intent revolucionari hi havia de començar... Les notícies que es tenen dels anys anteriors a l'esclat agermanat ens mostren una vila amb greus problemes.

A més a més, segons J. M. Quadrado la vila d'Inca tenia en el segle XVI importants propietats en mans de cavallers i ciutadans: Berenguer Vivot una possessió i un rafal; Francesc de Juny i la seva esposa un rafal, vinyes i bodegues; Gaspar Bordils terres per valor de 8.000 lliures que abans eren de forans; Francesc Berard, el Rafalgarcés, abans propietat de Joan Terrassa; Bernat i Berenguer de Santacília moltes terres adquirides a forans...⁷² Tots ells contribuïen a Ciutat per les seves possessions a Inca.

En conjunt es pot afirmar que al principi del segle XVI els problemes de la vila eren greus, principalment després de la pesta de 1493. Ja el 1506 els jurats de la vila es queixaven de com hi havia poques persones que tinguessin terres per conrear i, en conseqüència, el blat es venia molt més car que a altres indrets, fet agreujat perquè molts no trobaven feina; per aquest motiu es reordenava la botiga de blats, antecedent de la Quartera.⁷³ La situació empitjorà l'any següent amb la mala anyada: de les 230.000 quarteres de blat que s'havien de menester per a aliment i llavor dels mallorquins, tan sols se'n colliren 25.000.⁷⁴

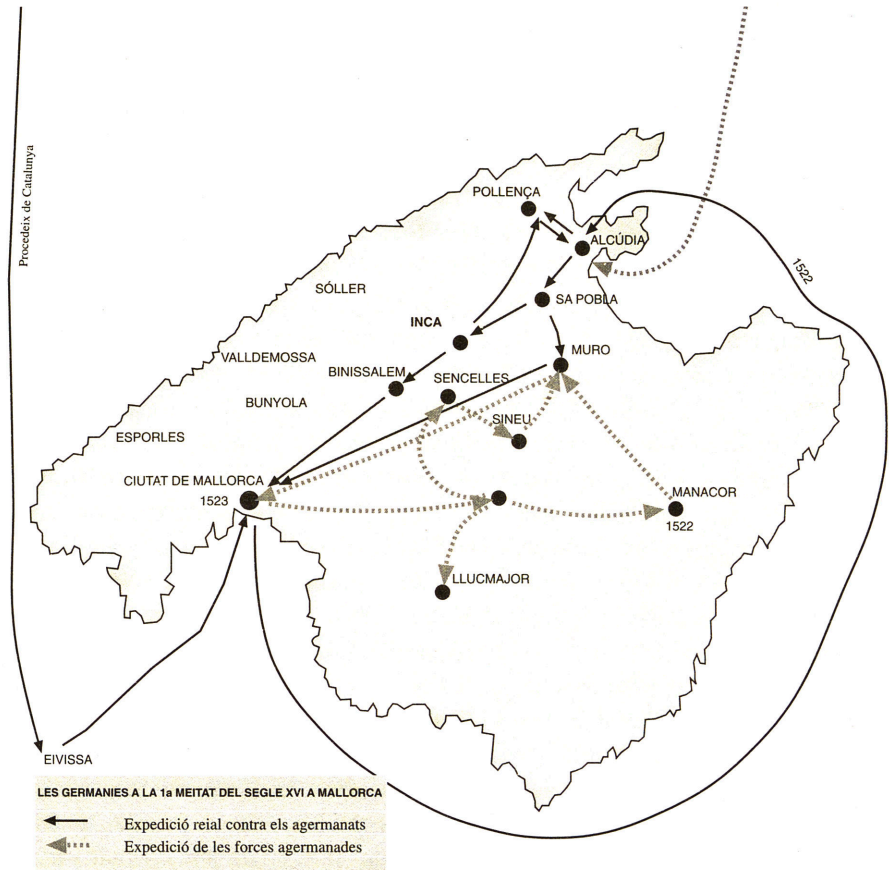
El problema era que en molts d'aquests conflictes derivats de la manca de blat s'hi va veure implicat Pau Casesnoves, bé com a jurat o síndic bé com a batle reial o instador. Anys més tard, els seus enemics polítics l'acusaren d'haver-se aprofitat d'aquests càrrecs. El 12 d'abril de 1507 es partiren entre els homes que no trobaven feina 200 o 300 quarteres de blat; un parell de mesos més tard se'n repartiren altres 400 i el novembre el consell discutia de comprar-ne altres 500. Si es té en comp-

⁷¹ ROSSELLÓ VAQUER, R. (1997): *Història d'Inca (1350-1516)*, pàg. 134.

⁷² QUADRADO, J. M. (1986): *Forenses y Ciudadanos*, pàg. 320.

⁷³ ROSSELLÓ VAQUER, R. (1997): *Història d'Inca (1350-1516)*, pàg. 51.

⁷⁴ CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 221.

te que el 27 de març d'aquell any se n'havia comprat a 20 sous la quarta, es comprendrà que la vila d'Inca gastà tan sols aquell any no menys de 1.500 lliures per blat, i, en conseqüència, s'hagué d'endeutar. Si les necessitats haguessin acabat aquell any, el problema no s'hauria agreujat, però les compres continuaren els anys següents, fins i tot comprant-ne directament a Sicília.⁷⁵ L'evolució de les collites de blat es pot veure en la següent taula:⁷⁶

⁷⁵ ROSSELLÓ VAQUER, R. (1997): *Història d'Inca (1350-1516)*, pàg. 51.

⁷⁶ Íd., pàg. 182.

Taula 2
Collites de blat d'Inca

Any	Quarteres	Índex	Morabatí	Índex
1466	2.400	42,13	457	92,19
1467	6.000	105,34		
1468	4.600	80,76		
1470	3.600	63,20		
1472	4.800	84,27		
1474	5.600	98,31		
1475			497	100,26
1478	6.200	108,85		
1479	4.000	70,22		
1482			486	98,04
1484	6.800	119,38		
1485	6.400	112,36		
1486	7.200	126,40		
1487	5.200	91,20		
1488	7.000	122,89		
1489	4.400	77,25	449	90,58
1491	7.200	126,40		
1496	4.800	84,27		
1498	6.000	105,34		
1499	6.800	119,38		
1500	5.600	98,31		
1503			462	93,20
1507	1.320	23,17		
1508	8.800	154,49		
1509	5.560	97,61		
1510	6.400	112,36	467	94,21
1511	8.000	140,45		
1512	6.400	112,36		
1513	6.000	105,34		
1516	6.400	112,36		
1517	6.000	105,34	652	131,53
Mitjana	5.696		495,71	

El que es dedueix d'aquesta taula, en primer lloc, és la gran irregularitat de les collites de blat. Si prenem l'índex 100 com la quantitat necessària per alimentar la població i la llavor de l'any següent, es veu que només 1491, 1499, 1508 i 1511 tingueren anyades que es poden considerar altes. La resta dels anys tan sols abastaren per la subsistència. En contrapartida, el 1507, tal com ja s'ha vist, va ser de vertadera fam. A més a més, la població relativa es va mantenir estable, tret de just abans de les Germanies; d'aquesta manera, el 1517 tingué un índex de collita de blat de 105, però de població de 131. És a dir, la població augmentà, però no la producció de blat. Per força començaren de nou els conflictes dels jornalers i persones que només podien subsistir, tant més que determinats comerciants se n'aprofitaven de les diverses conjuntures: el 12 de maig de 1513 es dictà sentència contra Nadal Riera, Pere i Guillem Gibert, germans, Joan Tolrà, ben conegut en les banderies de la vila, i altres persones d'Inca i Alcúdia per haver tret de l'illa blat i altres queviures.⁷⁷

Els pagesos, en anys de collites dolentes, s'havien d'endeutar i arribaven a perdre les seves cases, terres i propietats. Però el món artesà no anava gaire millor. Si entre 1480 i 1500 els diversos col·lectius menestrals s'havien permès invertir capital i comprar censals a particulars, i això donà lloc a un fort endeutament en bona part també provocat pels processos que a poc a poc iniciaren, així com per les malversacions que cometeren les seves cúpules dirigents. Ja el maig de 1500, Pere Morro, sobreposat dels sabaters, volia que Mateu Gibert, un altre sobreposat, i Guillem Albertí mostrassin els comptes. El 1506 els teixidors de lli de Sineu i Inca tenien encetat un plet amb el col·legi de Ciutat i els sabaters s'havien d'endeutar en 100 lliures censals. Per tot això no pot sorprendre que ja el març de 1504 Miquel Font, sabater pobre, es queixàs que els sobreposats de l'ofici tenien obligació de distribuir certa almoina als pobres (ell havia de rebre 2 sous i 6 diners cada setmana) i no la donaven. De fet, ja en aquesta època els sobreposats dels sabaters s'havien convertit en una espècie d'oligarquia que manejava al seu favor els interessos de la col·lectivitat i malversaven els cabals comuns. El 10 de gener de 1512 es protestava de com alguns dels sobreposats passats de la confraria dels

⁷⁷ Íd., pàg. 54.

sabaters, sobretot Bernadí Gallur, s'havien quedat indegudament monedes de la caixa. En contrapartida, el 22 de desembre de 1515 un dels prohoms de l'ofici de sabaters deia que a les festes de Nadal s'acostumava a fer les eleccions dels sobreposats i prohoms a sac i sort i que algunes persones que esperaven sortir elegides eren deutors de l'ofici.⁷⁸

En aquest context de crisi econòmica cobra rellevància una anècdota, però que reflecteix bé el moment. Es tracta de la trobada d'un tresor en el decurs de la construcció d'un edifici. El 25 d'agost de 1509, per una carta reial donada a Valladolid, el rei Ferran perdonava Bartomeu Domènec, teixidor de lli d'Inca, per no haver denunciat la troballa de 300 monedes d'or. Va ser condemnat tan sols a pagar 25 ducats.⁷⁹ La troballa havia tingut lloc l'any anterior quan es feren obres en una casa. La Procuració Reial, assabentada del tresor, hi envià per investigar Vicenç Albert.⁸⁰ Tothom tenia necessitat de doblers.

El 1515 es preparà la campanya de Bugia que tots els autors consideren com a fonamental en la preparació de les Germanies. Ja el 1510 hi havia hagut un intent d'ocupar aquest centre de pirateria que aconseguí ocupar la plaça.⁸¹ De fet, el conjunt d'aquestes campanyes serviren, d'una banda, per alleugerir la pressió dels jornalers i artesans que no trobaven feina; però, d'altra banda, els organitzaren de manera militar, de tal manera que, quan esclatà la revolució, el que es va fer va ser repetir l'estructura de 1515. Inca, en aquesta campanya hi aportà 441 homes armats amb 54 cuirasses, 299 espases 369 llances, 153 rodells, 64 ballestes i 39 pavesos.⁸² Un d'ells era Pau Casesnoves.⁸³

Precisament a l'entorn de la sentència de 1512 la vila d'Inca va viure diversos problemes de naturalesa política que, fins i tot, tenien a veure amb actes falsejats. El 13 de maig de 1512 es va condemnar per aquest motiu Joan Prats, personatge ben conegut en les banderies d'aquell mo-

⁷⁸ Íd., pàg. 51, 134, 136, 137 i 153.

⁷⁹ CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 222.

⁸⁰ ROSSELLÓ VAQUER, R. (1997): *Història d'Inca (1350-1516)*, pàg. 76.

⁸¹ CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 222.

⁸² SEVILLANO COLOM, F. (1971): "Mallorca y la defensa de Bugía". En BSAL, XXXIII, pàg. 332-370.

⁸³ ARM - AH 6638 folis 139-146. Pau Casesnoves apareix en el foli 140.

Porta de Mallorca de les muralles d'Alcúdia. Porta Roja de les muralles d'Alcúdia, segons l'arxiduc Lluís Salvador. Davant aquestes muralles s'estavellaren els agermanats.

ment. Possiblement relacionat amb aquest fet se sap que el 18 de maig d'aquell mateix any es condemnà Joan Ramis per haver falsejat el segell dels jurats per posar-lo en un albarà.⁸⁴

La mateixa actuació de Pau Casesnoves en el capítol de la sentència de 1512 ja seria prou indicadora del paper d'Inca en el context agermanat. De fet, el greuge de les imposicions foranes va tenir en aquella vila un protagonisme superior a molts altres indrets. Quan el 17 d'octubre de 1521 el Gran i General Consell va elegir els estimadors que havien de posar en vigor la sentència, Inca va ser una de les viles que protestà de la lentitud del sistema i proposà, juntament amb Pollença, que els estimadors fossin de cada vila.⁸⁵

⁸⁴ ROSSELLÓ VAQUER, R. (1997): *Història d'Inca (1350-1516)*, pàg. 55.

⁸⁵ ROTGER Y CAPLLONCH, M. (1995): *Historia de Pollensa/III*. Editada per Josep Ochogavía Font, pàg. 124.

Porta de Xara de les muralles d'Alcúdia.

Porta de Mallorca de les muralles d'Alcúdia.

Poc se sap encara dels principals esdeveniments que tingueren lloc a Inca durant les Germanies, però ja els primers historiadors feren notar com el mateix mes de febrer de 1521 es reberen cartes des de la vila adherint-se al moviment, juntament amb d'altres que asseguraven al virrei la fidelitat de la vila.⁸⁶ Tal volta per això, el virrei Gurrea s'hi traslladà personalment per intentar evitar que els forans s'adherissin al moviment urbà. L'excusa oficial d'aquesta sortida va ser la persecució de bandolers,⁸⁷ però, de fet, Miguel Gurrea delegà amplis poders a Pere Ramon de Santmartí i misser Pere Malferit, i ell mateix, des d'Inca, va escriure a diverses viles donant ordres que prohibien els aplecs i reunions sedicioses.

⁸⁶ CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 230.

⁸⁷ RULLAN, J. (1874): *Historia de Sóller/I*. Imprenta de Felipe Guasp y Vives, pàg. 513.

Però la situació es degradà a tal ritme que el 3 de març hagué de retornar a la Ciutat.⁸⁸ Amb tot, ben aviat reberen les ordres d'agermanar-se: *A 19 de juny de 1521 se pagà a Galzeran Vilalonga, official, per 6 dias que ab en Pere Sancts, notari, anaren en les viles de Inca, Selva, Campanet y La Pobra per presentar unes letres Reals de S. M. ab que manave posassen banderas y tambors i que es reduïssin a la obediència, etc. 3 £.*⁸⁹

A partir de la primeria del mes de març de 1521, l'adhesió de la Part Forana, excepte Alcúdia, va ser incondicional. Alguns autors diuen que els alaroners varen ser els primers que baixaren a la Ciutat, mentre d'altres diuen que els primers varen ser els de Binissalem. El cert és que en aquells dies baixaren 400 homes d'Inca amb tambors, banderes i armes.⁹⁰ En concret, Inca va ser una de les viles encarregades de formar el primer exèrcit que havia de vigilar els camins del Pla i assetjar Alcúdia. A tal efecte aportà 80 homes d'armes, el contingent més nombrós.⁹¹ De fet, el batle i jurats d'Alcúdia els 6 de novembre de 1521 escrivien al governador protestant pels danys que provocaven els assetjadors de la vila i com *per quant per menament e comisió de dits manastrals, molts hòmens de las vilas de Pollensa i Incha nos tenen aserquats y presos tots los pasos no deixant-nos sembrar, molra, ni fer altres negociacions per sustentació de la vida humana.*⁹² Precisament a Inca hi anà el governador agermanat Pere Joan Albertí per dirigir la campanya contra Alcúdia i des d'allà envià una ambaixada al batle reial de la vila mascarada.⁹³ També quan desembarcà el regent Ubac a Alcúdia, i després d'haver intentat sotmetre Pollença amb cartes reials, es dirigí a Inca (8 d'agost de 1522).⁹⁴ Però les seves accions no serviren de res i hagué de retornar a Alcúdia.

⁸⁸ DURAN, *op. cit.*, pàg. 281.

⁸⁹ CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 304.

⁹⁰ CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 238. DURAN, *op. cit.*, pàg. 289.

⁹¹ ROTGER Y CAPLLONCH, *op. cit.*, pàg. 128.

⁹² VENTAYOL SUAÚ, P. (1982): *Historia de Alcudia/III*. Mallorca, pàg. 67.

⁹³ CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 243.

⁹⁴ ROTGER Y CAPLLONCH, *op. cit.*, pàg. 131.

La batalla de Rafalgarcés

Com s'ha vist, a partir del desembarcament de les tropes de Juan de Velasco els esdeveniments es precipitaren. Pollença es negà a acceptar la carta de Valenciennes de l'emperador que comminava els agermanats mallorquins a tornar a l'obediència. Tingué lloc una batalla i a l'església parroquial moriren unes 200 persones cremades vives. A més a més, s'iniciaren les execucions. El 30 d'octubre, el virrei Gurrea envià cartes a sa Pobla, que es rendí. L'exèrcit imperial s'hi situà i s'intentà la rendició de Muro. Els agermanats volgueren aturar les tropes a sa Marjal (Son Fornari). Allà tingué lloc la segona batalla, que provocà més de 1.000 morts. Els agermanats foren vençuts i prepararen una nova defensa a Inca.⁹⁵ Mentrestant el virrei Gurrea es traslladà a sa Pobla, on rebé inquers que es reteren a l'obediència reial. La notícia més completa dels inicis de l'ocupació de la Part Forana és una relació anònima replegada pel P. Vilafranca i publicada per A. Campaner:⁹⁶ *Aquella noche vinieron procuradores de Inca y Binisalem con muchos particulares a reducirse, y entregándoles las banderas, recogiólas el virrey, y el otro día al amanecer se fue con el campo a tomar posesión de Inca, y por el camino iba ahorcando y descuartizando de los prisioneros de la batalla pasada, y acercándose a la villa le salieron a recibir con la clerecía y la cruz y otorgando el perdón que le pedían con lágrimas, cantaron el Te Deum rompiéndose las campanas con demostración de alegría: lo mismo se hizo en Binisalem donde se tuvo aviso que los comuneros juntaban otro campo y ejército en la villa de Petra y Manacor, y pareciéndoles a los capitanes del ejército real que convenía adelantarse a ocupar la villa de Sineu a que se encaminaba el de los comuneros, se apresuraron a caminar y apenas entraron tocando sus cajas, que el campo de los comuneros que ya venía cerca se espantó de sentirlos y dio vuelta para la villa de Montuiri.*

Una vegada que l'exèrcit imperial ocupà Sineu, el virrei decidí començar a la rendició altres viles. A unes, els envià cartes personals, juntament amb les de l'emperador; a unes altres, hi nomenà nous batles reials. La crida va ser publicada a Inca el dia 16 de novembre. Segons la relació

⁹⁵ DURAN, *op. cit.*, pàg. 311.

⁹⁶ CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 294 i 295.

esmentada, l'exèrcit agermanat, que fugia de Sineu, es dirigí a Montuiri, que la saquejà, i després a Lluçmajor. El virrei passà a Algaida, on només trobà sis homes, perquè els altres havien fugit a les garrigues. L'endemà arribà a Lluçmajor, on pràcticament no trobà cap home: *A pocos días los desmandados [agermanats] de la ciudad de Mallorca sitiaron la villa de Inca, y le dieron algunos combates y mataron algunos de los que estaban de guarnición, y avisado el virrey por las espías, salió con mucha prisa a buscarlos que casi iba corriendo la gente, y topando a la de los comuneros al Rafal Garcés, tuvieron un recio combate con ellos, pero venciéndo-los, y habiéndoles degollado cerca de 500 hombres se llevaron presos cuarenta que fueron ahorcados en la plaza de Inca. Lo propio mandó hacer el Virey de setenta comuneros en Binisalem que apenas quedó árbol en sus contornos que llevase otra fruta que hombres ahorcados.*

Malauradament, s'han perdut les informacions de tot el centre de l'illa i lògicament les informacions d'Inca, cosa que dificulta molt el coneixement del que hi passà. Amb tot, se sap que es replegaren, perquè entre el 16 de maig i el 23 de juny de 1524 Miguel de Gurrea recorregué les viles de Sencelles, Santa Margalida, Muro, Alcúdia, Pollença, sa Pobla, Campanet, Selva, Escorca, Inca, Binissalem, Alaró i Santa Maria, per demanar les informacions que permetessin taxar correctament les composicions. Aquest fet provoca que no disposem de llistes completes de persones amb la seva participació en els esdeveniments agermanats i s'hagi de treballar amb documents indirectes i dispersos. Aquí i allà, de tant en tant apareixen notícies aïllades, com la que relata que el 13 de febrer de 1524 Pere Jover d'Inca es queixava que Gabriel Pou de Sencelles, en temps de la Germania, li va prendre algunes ovelles.⁹⁷ També se sap que el 29 d'agost de 1523 varen ser condemnats a pagar multes diversos habitants d'Inca: Antoni Bordils, 60 £; Gabriel Comes, 10 £; Francesc Massip, 10 £ i Joan Mateu, 60 £, poc temps després era el sabater Rafel Albertí el condemnat amb una multa de 30 £.⁹⁸ Ni tan sols les grans llistes d'agermanats parlen més que dels cabdills destacats. En l'Edicte de dia 5 de

⁹⁷ ROSSELLÓ VAQUER, R./VAQUER BENNÀSSAR, O. (1993): *Història de Sencelles i Costitx (1229-1600)*. Govern Balear. Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Palma, pàg. 162.

⁹⁸ ARM-AH 4806, folis 45 i 46.

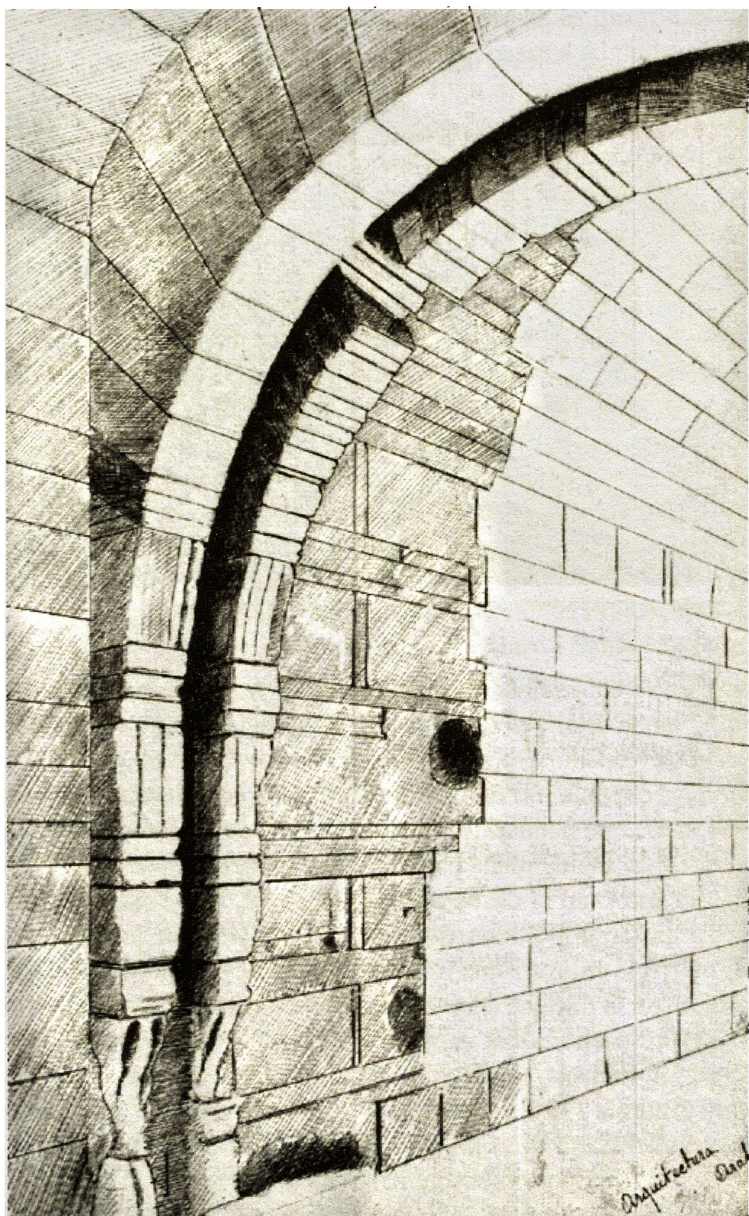

Indret on, segons la tradició, tengué lloc la darrera batalla dels agermanats.

setembre, entre els exclosos del perdó reial, juntament amb els germans Colom, hi havia Blai Reixac d'Inca. L'Edicte va ser rebut amb insults adreçats al governador Gurrea.

En conseqüència, no es poden donar dades detallades de les multes (*composicions*) que hagueren de pagar els habitants d'Inca i quants exactament varen ser condemnats per les seves actuacions. Notícies indirectes permeten deduir com el càstig anà en proporció al seu paper dirigent. A Inca es composaren 292 focs, que suposaven el 46% de la població, amb un total de 67,48 lliures i una mitjana de 40 lliures, 3 sous i 7 diners per compostat, quan la mitjana de tota l'illa va ser de 31 £. Val a dir que només Llucmajor, Pollença i Sóller superaren el nombre de compostats i les multes imposades. En canvi, la mitjana de composicions és superada per altres viles com Andratx (73 £), Bunyola (83 £), Escorca (94 £), Muro (56 £), Santa Maria del Camí (42 £), Sóller (52 £) i Marratxí (50 £).

A més de l'empobriment generalitzat de la població a causa de la revolució i de les composicions que hagueren de pagar, Eulàlia Duran comptabilitza per a aquesta parròquia un total de 77 morts o absents amb

La Porta de Santa Margalida de Palma, segons els dibuixos de Rael Ysasi. En un d'aquests forats es diposà el cap de Joanot Colom després de la seva execució el 1523.

posterioritat a l'any 1523. Dels executats, per ara tan sols coneixem els noms de Pau Casesnoves, Blai Ferrer,⁹⁹ Jaume Ferrer, Antoni Gil i Blai Reixac.¹⁰⁰ Guillem Valentí ressenyà aquesta execució de la següent manera:¹⁰¹ *Més dijous se feu sentència aportaren a Sineu hun per escorterar, so és an Mateu Falques, pagés de Banyalbufar, un pengat Nadal de Campos y dit dia sentensiaren dos hòmens sos és an Blay Rexach de Inqua, escorterat, y un tal Nadal de Santa Margalida, histador de dit loch, pengat. Déu los age perdonat los pecats, los age aguda l'ànima.*

Les conseqüències directes de la repressió foren els morts, els fugitius, l'empobriment i... la por. A altra banda s'ha fet notar com a Inca les Germanies foren una important causa de despoblament només comparable a les epidèmies del segle XIV. Els morabatins passen de 652 a 416 entre el 1517 i el 1524, tot just iniciada la repressió, i a 391 el 1531. Tan sols a partir de 1573 (738 focs) es recobrarà la població anterior.¹⁰²

⁹⁹ CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 300.

¹⁰⁰ DURAN, *op. cit.*, pàg. 81 i 345.

¹⁰¹ CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 297.

¹⁰² SEVILLANO, "La demografía de Mallorca a través del impuesto del morabatin", pàg. 233-273.

III

PAU CASESNOVES

Són molt poques les coses que se saben de Pau Casesnoves abans de la seva participació en les Germanies. Se sap que era cirurgià i que residia a Inca, malgrat que la seva nissaga no sembla que en fos originària.¹⁰³ Pel que sembla hi arribà amb el seu pare Miquel, també cirurgià. D'ell se sap que el 1484 ja residia a la vila perquè actuava d'administrador de la confraria de Santa Llúcia, Sant Cosme i Sant Damià. Durant la pesta els jurats li prometeren 10 £ per *ço que entengués en la cura dels que serien malalts*, pagament que el seu fill i hereu Pau Casesnoves reclamava el 17 de setembre de 1498. Amb tot, aviat s'integrà entre els capitosts de la vila, on es detecten altres membres del seu llinatge. Així, 15 de maig de 1515 es dictà sentència contra Gabriel Perelló, cirurgià, acusat d'haver fet ferir dins sa casa Antoni Casesnoves i contra Joan Capó, àlies Truc, Macià Bonafè i Miquel Pons, àlies Negre, per participar en les ferides. La venjança no trigà a produir-se: el 23 d'abril de 1516 es dictà sentència contra Joan Ramis, Bartomeu Domènec, Antoni Bordils, Antoni Casesnoves, Bernadí Català, Joan Gallur, Antoni Domènec i Joan Roca, culpats de ferides a Macià Bonafè. Foren absolts. En canvi, el 7 de juliol de 1514 es publicava la sentència contra Sebastià Casesnoves i Gabriel Ramis, culpats de matar porcs i un cavall de Joan Bouló. També foren absolts.¹⁰⁴

¹⁰³ Possiblement fos d'origen menorquí, perquè en aquella illa el llinatge Casesnoves és prou habitual. A més a més, se sap que el seu germà Andreu tenia importants tractes comercials amb l'illa veïnada. DEYÁ BAUZÁ, M. J. (1998): *La manufactura de la llana a la Mallorca moderna (segles XVI-XVII)*. Ed. El Tall. Mallorca, pàg. 126-137.

¹⁰⁴ ROSSELLÓ VAQUER, R. (1997): *Història d'Inca (1350-1516)*, pàg. 55, 56 i 134.

A Ciutat hi residiren alguns dels seus parents, com el seus germans Miquel i Antoni, revenedors,¹⁰⁵ així com Andreu, paraire. Aquests participaren activament en les Germanies. A Andreu, se'l qualifica de gran sermonador; va ser caixer dels llibres de la Universitat; deia que la culpa de tots els mals de Mallorca la tenien els notaris i mercaders i va fer plantar a la porta de casa seva un llorer com a símbol de llibertat. El cas d'Andreu Casesnoves, el germà paraire, és important, perquè denota la diversificació professional de la família i com, malgrat residir a la Ciutat, no es va desentendre dels problemes d'Inca. Andreu Casesnoves, com a paraire, no tan sols era un artesà sinó que també actuava com a petit mercader. El 1511 havia arrendat el dret del segell d'Inca i els anys següents el delme del blat i la *colecta*.¹⁰⁶ Ja el gener de 1502 Andreu Casesnoves devia a Miquel Ballester de Manacor 70 £, que eren el preu de 10 quintars de llana,¹⁰⁷ negocis que, pel que sembla, portava amb el seu germà Pau.

De les actuacions professionals de Pau Casesnoves poc se sap; ni on ni amb qui es formà, encara que es dedicà més a la política que a guarir malalts. Sols es coneix que el 28 de novembre de 1498 reclamava els deutes originats per curar un captiu de Pere Simó d'una coltellada a la cara que li havia donat un altre captiu d'Antoni Mateu. Li havien promès 10 ducats i només n'hi volien donar 2. D'altra banda, i com passava sovint a l'època, els seus ingressos no es reduïen tan sols a la cirurgia. El 26 de gener de 1497 devia al notari Pere Sabater 5 lliures i 13 s, preu de certa llana estrangera comprada per obrar en sa casa.¹⁰⁸ Com s'ha vist, els negocis amb llanes i teixits eren habituals en el seu nucli familiar.

Les primeres actuacions polítiques

A partir del 1506 ja se'l troba íntimament relacionat en els afers polítics de la vila i el Regne. El 4 de setembre de 1506, els jurats de la vila presentaren uns capítols sobre l'administració de la botiga de forment al

¹⁰⁵ PIFERRER, P./QUADRADO, J. M. (1969): *Islas Baleares*. Luis Ripoll, editor. Palma, pàg. 175.

¹⁰⁶ DEYÁ BAUZÁ, *op. cit.*, pàg. 126-137.

¹⁰⁷ ROSSELLÓ VAQUER, R. (1997): *Història d'Inca (1350-1516)*, pàg. 173.

¹⁰⁸ Íd., pàg. 134-135 i 171.

lloctinent general, en què s'exposava que *per esser la vila de Incha de gran població e poch terme per gran e fèrtil que sia l'any de culita de forments e ordís no-s pot complidament provehir a causa que són poch los habitants de la dita vila qui tinguen terres per cultivar, e per ço lo forment sa ven e acostuma vendre a major preu en la dita vila que en negun altre lloch, per quant la provisió necessària ha de traure y haver de altres llochs y viles*. El problema era que si no es venia blat, sobretot als pobres i miserables, Inca corria perill de despoblar-se, cosa que seria en gran deshonra del rei *per esser dita vila la més antiga e principal del present Regne*. D'altra banda, la juraria d'aquell any es va veure plena de problemes. El mateix 4 d'agost Joan Vicens i altres particulars protestaven perquè l'elecció dels estimadors l'haguessin feta els jurats i no tot el consell.¹⁰⁹

L'any següent, la situació s'agreuà. El 12 d'abril de 1507 el batle Mateu Cardils, àlies Malferit, i els jurats Guillem Gual, Joan Ramis, Mateu Samatella i Pau Casesnoves, juntament amb alguns consellers, convocats en el dormidor de l'hospital tractaren de la necessitat dels homes que no trobaven feina i decidiren partir 200 o 300 quarteres de blat. D'altra banda se sap que aquell mateix any Arnau Massip i ell eren consellers forans en el Gran i General Consell. Repetirà els anys 1511 i 1512. Com es pot veure, a partir de 1506 anà escalant graons polítics fins arribar a ocupar els càrrecs més rellevants. Així va ser batle reial d'Inca el 1515, però la seva administració va ser conflictiva, perquè l'any següent hagué de pagar 120 £ 1 s. 4 per haver defraudat els comptes.¹¹⁰

El prestigi de Pau Casesnoves aviat superà els límits locals. El 22 d'octubre de 1510 els jurats del Regne l'elegiren col·lector de la Part Forana d'Inca, Selva i Escorca. Aquest càrrec li creà enemics i problemes, perquè el 29 de maig de l'any següent es dictà sentència contra Miquel Amer, Pau Casesnoves, Guillem Gual, Gabriel Perelló i d'altres. Pau Casesnoves era acusat, sobretot, de mala administració i els altres de falses acusacions.¹¹¹

¹⁰⁹ Íd., pàg. 51, 77, 135.

¹¹⁰ Íd., pàg. 51, 77, 180 i 181. Hi ha divergències, perquè en una llista general consta que el batle reial d'aquell any va ser Joan Casesnoves.

¹¹¹ Íd., pàg. 52.

La defensa dels interessos forans i l'ambaixada de 1512

Com es veu, a partir de 1510 les accions polítiques de Pau Casesnoves foren notables. Algunes vegades en defensa dels interessos d'Inca, i unes altres en la de tots els forans. Del primer cas n'és un bon exemple que el 20 de juliol de 1514 el governador escrivia al batle de Sencelles dient que Pau Casesnoves, en nom de la vila d'Inca, havia protestat perquè una campana que va ser deixada per la vila al reverend mestre Morro, bisbe de gràcia, amb motiu de la Campanya de Bugia i que havia promès tornar-la, ara era a Sencelles i calia retornar-la.¹¹²

Un bon exemple de la política que protagonitzaren els privilegiats contra les pretensions dels forans es veu en el procés que la Universitat encetà contra el regent de la cancelleria Frederic de Gualbes, precisament a partir de 1512.¹¹³ Aquest destacat jurista català va ser, juntament amb el virrei Joan d'Eimeric, un dels puntals de la política del *redreç* de Ferran el Catòlic. Per això concentrà bona part de les ires del grup que monopolitzava el poder. Se l'acusà de tot: d'afavorir bandolers, d'assassí, violador, contrabandista de queviures, d'emetre sentències injustes...

Tot indica que aquest procés s'encetà com un darrer intent d'aturar les demandes foranes. La tensió, com s'ha vist, venia d'enrere, especialment des de 1506, quan s'havia encetat amb més força el plet dels forans. En unes instruccions que el 22 de novembre de 1510 donaven els jurats a Joanot Gual i Nicolau de Quint se'ls encarregava que el rei no atengués les demandes.¹¹⁴ Amb tot, la postura del rei semblava favorable als interessos forans en vista dels resultats posteriors. L'ambaixada forana havia d'estar dirigida per Pau Casesnoves i Eusebi Santandreu, de Petra.¹¹⁵ Val a dir que, segons els testimonis contraris, les causes d'aquesta ambaixada eren molt diverses, però mai reals. El notari Antoni Ramiro deia que era a causa dels conflictes pels seients que tingueren lloc arran de la lectura d'una tesi doctoral de medicina. Segons aquest testimoni, l'ambaixada era

¹¹² Íd., pàg. 137.

¹¹³ AH 5.962 Peça 4 núm. 37

¹¹⁴ PLANAS ROSSELLÓ, *op. cit.*, pàg. 381-382.

¹¹⁵ SANTAMARÍA, "Coyuntura política de Mallorca al morir Isabel la Católica", pàg. 141-168. Eusebi Santandreu, síndic forà, ja havia tingut un important paper a partir de 1505. De fet, va ser ell qui demanà la reposició del virrei Eimeric.

tan injusta que *Santandreu* [trasmudà] *fins a mullar-se la camisa de sanch donan-se per malalt*. Per substituir-lo s'elegí Gabriel Antic, però curiosament en el procés manquen cinc o sis fulls del testimoni d'Eusebi Santandreu, que, al cap i la fi, acudí a la cort.

A l'ambaixada forana s'hi superposà l'enviada per la Universitat presidida pel jurat mossèn Pere de Santmartí i a la qual també anaren Joanot Gual, Nicolau Quint, fill de mossèn Nicolau Quint, Miquel Joan de Santmartí i el veguer dels jurats Jaume Avellà. Segons aquest darrer, els forans acudiren a la cort *en defensa de micer Gualbes y contra dit Sant Martí fins a posar-li que era mal home y que havia fet una mort*. El notari de Muro Jaume Socies afegia *sobre la anada de'n Casasnoves y de'n Antich a la Cort dient que misser Gualbes era lo millor president del món, y mossèn Sant Martí mal home y maliciós en tant que lo regent la cancelleria squinsà la supplicació per deshonesto y ell testis recullí los trossos*.

D'altra banda, l'ambaixada originà grans despeses i, segons els enemics de Frederic de Gualbes, no serviren per res de profit a la Part Forana, quan de fet aconseguí la sentència favorable a la confecció del cadastre. Fins i tot alguns dels enemics del regent intentaren fer veure que perseguia els forans més destacats, entre els quals destacava precisament Pau Casesnoves, mentre que altres el presentaven com un amic incondicional del regent. Precisament un dels testimonis favorables va ser Pau Casesnoves. Aquest testificà *que la electió de síndichs per anar a la cort se feu per bé de la Part Forana y no per giny y tracte de ningú, que les quantitats donades a micer Gualbes foren per salaris de sentències que si donava alguns pollastres y castanyes de vin blanch a la muller de aquell era per bona amistat y no per sobornacions*.

De fet, la polèmica reial de l'ambaixada era molt més profunda. Els síndics forans demanaven la rebaixa del terç que havien de pagar ja que seva riquesa havia minvat molt; a la qual cosa responien els ambaixadors dels jurats que havien de contribuir igualment. A més a més anaven més enfora quan demanaven la supressió del sindicat forà, perquè era font de problemes i revoltes.¹¹⁶ Proposaven la seva substitució per un jurat forà,

¹¹⁶ Aquesta demanda ja s'havia fet amb motiu de l'Aixecament Forà. Segons la sentència del governador Berenguer d'Olms de 9 d'abril de 1451, les condicions a les quals s'havia de sotmetre els forans vençuts eren gairebé d'una servitud perpètua. Vegeu QUADRADO, *Forenses y Ciudadanos*, pàg. 342-346.

que seria més fàcilment controlable. Amb tot, els forans tingueren una gran ajuda del secretari del rei.¹¹⁷

La sentència arbitral se signà el 9 de febrer de 1512 a Burgos, però amb una altra aclaridora del 4 de març en una segona. En el primer document hi intervingueren el cavaller i jurista Joanot Gual, per part de la Ciutat i Pau Casesnoves i Eusebi Santandreu per part dels forans. En ella, el rei decretava que les talles se satisfessin com a càrregues reials i no personals o mixtes. Aquest fet implicava que en aquests tipus d'imposts que subvienien a les necessitats generals del Regne, tothom hi havia de contribuir. A tal efecte s'ordenava fer el cadastre o estim. El 4 de març s'especificaven les condicions de contribució dels ciutadans per aquelles possessions foranes adquirides amb posterioritat a l'any 1461, i que abans eren de forans.¹¹⁸

Com s'ha dit, la sentència va ser molt mal rebuda per l'oligarquia de la Ciutat. Tal volta per calmar els ànims dels sectors privilegiats de Mallorca, el rei Ferran el Catòlic el 15 de novembre de 1512, des de Logronyo revocava el nomenament de Pau Casesnoves i Eusebi Santandreu com a síndics clavaris de la Part Forana.¹¹⁹ Pel que sembla, Pau Casesnoves i Eusebi Santandreu seguiren el rei fins al novembre de 1512, perquè el gener de l'any següent qui actuava com a síndic forà era el notari de Muro Jaume Socies. Malauradament, no es tenen notícies sobre les actuacions de Pau Casesnoves entre 1515 i 1521. El que sí se sap és que a partir de la seva tornada de la cort va ser sotmès a una veritable persecució. Se l'acusà de malgastar els cabals públics que administrava, de prevaricació... i va haver de viure una sèrie de processos en els quals no hi mancaren els testimonis falsos. De fet, en l'acta del Consell del Sindicat celebrat el 20 de juny de 1521 a la seva casa de Palma, i en la qual es decidí obeir les ordres de l'emperador, el representant d'Inca era el notari Jaume Vives.¹²⁰

¹¹⁷ PIFERRER/QUADRADO, *Islas Baleares*, pàg. 157.

¹¹⁸ PLANAS ROSSELLÓ, *op. cit.*, pàg. 383-392.

¹¹⁹ Íd., pàg. 392-394.

¹²⁰ Íd., pàg. 398-399.

La diarquia

El primer dirigent agermanat mallorquí va ser el paraire Joan Crespi, que adoptà el títol de *capità* i amb posterioritat el d'*instador*. Tot i que el títol *oficial* semblava referir-se al conjunt dels no privilegiats de l'illa, a efectes pràctics era l'*instador dels menestrals*,¹²¹ perquè la majoria de viles foranes en tenien un de propi. El mateix Pau Casesnoves va ser instador d'Inca. Però a partir del cop de timó del setembre de 1521 se l'assassinà. En la reunió de Sant Francesc de dia 23 es decidí posar en execució la sentència arbitral de 1512, per la qual cosa varen ser nomenats dos *instadors*: Pau Casesnoves i el tintorer de Ciutat Jordi Moranta.¹²² És la primera vegada que apareix citat Pau Casesnoves en el context agermanat. Per les notícies que es tenen per ara, tot sembla indicar que fins aquell moment no havia participat en cap esdeveniment transcendent.¹²³ A partir d'aquell dia, les coses canviaren.

Tot indica que en la sessió del consell de dia 23 de setembre els forans dominaren el moviment agermanat. Foren impulsats pel barreter Joanot Colom, que feia poc temps que residia a la Ciutat,¹²⁴ i per Pau Casesnoves. A partir d'aquests moments, la resta de l'any 1521 i bona part del següent el moviment agermanat va ser dirigit per ells dos (*diarquia*). Ja el 2 d'octubre de 1512, Joanot Colom i Pau Casesnoves escriuen als jurats de la Ciutat sobre la necessitat de posar en execució la sentència de 1512: *D'equí avant quiscú pach e sia tingut pagar e contribuir iusta lo patrimoni que té a hon sa vulla lo tinga*.¹²⁵ D'alguna manera, Joanot Colom apareixia com a representant de la Ciutat¹²⁶ i Pau Casesnoves com el de

¹²¹ CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 229.

¹²² RULLAN, *op. cit.*, pàg. 522-523. DURAN, *op. cit.*, pàg. 296.

¹²³ Tal volta s'ha d'explicar per l'oposició dels cirurgians als primers avalots. DURAN, *op. cit.*, pàg. 290. El cirurgià Pere Miquel no consentí en l'elecció de la Tretzena sense autorització del rei o del governador.

¹²⁴ RULLAN, *op. cit.*, pàg. 519.

¹²⁵ JUAN VIDAL, *Els agermanats*, pàg. 76.

¹²⁶ DELGADO ALEMANY, P. P./SERRA i BARCELÓ, J. (1993): "La festa domada: la reglamentació del carnaval. El segle XVI". En *XI Jornades d'Estudis Històrics Locals: Espai i temps d'oci a la Història*. Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear, pàg. 344. Crida contra el carnaval de ciutat feta el 18 de febrer de 1521 a instàncies de Joanot Colom.

la Part Forana. El mateix J. M. Quadrado ja intuï aquesta diarquia: *Los instadores, por otra parte, pues en lo sucesivo hallamos asociado en el supremo cargo con Juanote Colom a Pablo Casanovas de Inca como representante de la parte forense, no tomaban gran empeño en desmentir a los enemigos con la prudencia de su conducta; pues en 11 de febrero hacen desechar por escandalosa e incitativa a grandes conmociones la avenencia que se decía presentada por Fray Gaspar, prohibiendo a las villas su admisión bajo graves penas.*¹²⁷

A partir del cop d'estat de setembre el que es pretenia era posar en vigor la sentència de 1512, però s'anava més enllà quan s'intentava posar en marxa tota una reforma fiscal. Segons la carta que Joanot Colom i Pau Casesnoves enviaren als jurats de la Ciutat, calia l'aboliment d'una sèrie d'imposts indirectes que gravaven articles de consum, i que, per tant, requeien sobre els més pobres. Els dos cabdills exposaven que *aquest càrrech de contribuir i pagar sia agut d'equí avant per càrrech real i no personal ni mixte [...] que en la dita arbitral sentència, sa magestat vol y mana que no.y haia drets personals ne mixtes que totaliter sien levats e extints los drets següents: ço és la molitge, lo quint del vi, la sisa de les carns e lo segell de les robes y dret de la gabella de la sal los quals dits drets són dits personals.*¹²⁸

Els agermanats intentaven que el fisc es nodrís d'imposts directes que gravassin la riquesa efectiva de cada un, una vegada que la comissió d'estimadors hagués acabat la seva tasca. D'acord amb els jurats, l'octubre de 1521 se suprimiren els drets indirectes, primer de la Ciutat i després a les viles. Aquesta supressió presentava un problema, perquè aquests impostos estaven en mans de la Universal Consignació. Per això s'hagué d'imposar una talla general per poder llevar els censals. D'altra banda, el 13 de maig de 1522 Joanot Colom i Pau Casesnoves obtingueren del governador una carta que ordenava el segrest dels béns dels mascarats refugiats a Alcúdia. S'ordenava a cada batle forà que procedís a la *capció de penyores, axí de lanes, forments, ordis, civades, olis o qualsevol altres fruyts, com diners, censals, robes de qualsevol persones axí de les que són recluses dins la vila de Alcúdia com de aquelles que hauran donat socors e ajuda e hau-*

¹²⁷ PIFERRER/QUADRADO, *Islas Baleares*, pàg. 175 i 479.

¹²⁸ JUAN VIDAL, *Els agermanats*, pàg. 77.

*ran procurada la armada de una galera y certes fustes qui és arribada [sic] en lo por de Alcúdia.*¹²⁹

A partir d'aquells moments, qualsevol document rellevant que per tocàs a tot el Regne duia la signatura d'ells dos. El 4 d'octubre escrivien a Sóller, i possiblement a altres viles, sobre l'aplicació de la resolució del consell de dia 23 anterior i cal destacar com les autoritats d'aquella vila citaren abans Pau Casesnoves que no Joanot Colom en la documentació: *Tot lo dit consell concorda ha clos y determinat que ans que determinan cosa alguna sobre las cosas contingudas en la letra en lo dit consell lo dia present presentada per los honorables en Christòfol Alcover y Rafel Crestià, tramesa per los honorables Pau Casesnoves y Joanot Colom...*¹³⁰ En canvi, en la carta adreçada als jurats i elets de Pollença del dia 20 d'octubre d'aquell mateix any només signava Joanot Colom.¹³¹ Amb tot calgué que els dos instadors acudissin a aquella vila per convèncer-los de la necessitat de l'aplicació de la sentència de 1512.¹³² La resistència a acceptar la Santa Quitació i a contribuir a la talla general va ser total per part dels antiagermanats. Molts es negaren, fins i tot agermanats, però altres havien fugit de Mallorca o s'havien refugiat a diversos indrets, sobretot darrere les muralles d'Alcúdia. El 25 d'octubre, Joanot Colom i Pau Casesnoves escrivien als batles d'Alaró, Felanitx, Inca, Muro i Selva perquè *aneu per les cases de cade hu de la dita vila e quascú pach lo que porà*.¹³³ Joanot Colom i Pau Casesnoves s'hagueren de traslladar personalment a diverses viles per imposar el nou sistema revolucionari: supressió d'imposts, reforma de l'Administració...¹³⁴

Les tensions més intenses varen esclatar quan la reforma fiscal topà de front amb els interessos dels censalistes. El 14 d'octubre de 1521 es donà a conèixer al poble en general la tàctica de quitació dels censals (*Santa Quitació*) i un dels encarregats d'anar-la a predicar a diverses viles va ser, precisament, Pau Casesnoves. Com se sap, Alcúdia es negà a acceptar-la i els agermanats es prepararen per al setge per mar i terra. L'11

¹²⁹ PÉREZ FERRER, *op. cit.*, pàg. 19.

¹³⁰ RULLAN *op. cit.*, pàg. 522.

¹³¹ ROTGER Y CAPLLONCH, *op. cit.*, pàg. LXXIV.

¹³² DURAN, *op. cit.*, pàg. 296.

¹³³ JUAN VIDAL, *Els agermanats*, pàg. 78.

¹³⁴ DURAN, *op. cit.*, pàg. 297. RULLAN, *op. cit.*, pàg. 522.

de novembre de 1521 entre 5.000 i 6.000 amb artilleria es plantaren davant les muralles alcudienques i començaren el setge. Els intents d'arribar a un acord fracassaren i dia 29 d'octubre els mateixos Joanot Colom i Pau Casesnoves acudiren als jurats de la Ciutat i Regne de Mallorca perquè convencessin els alcudiencs d'acceptar la Santa Quitació.¹³⁵

Al final de 1521 era clar que el camí que havien emprès els agermanats no tenia marxa enrere. Les autoritats *elegides* per a l'any següent ho foren a instància de Joanot Colom. Amb tot, hi hagué alguns intents contrarevolucionaris. El més important tingué lloc el 24 de gener de 1522. El regent de la cancelleria planejà assassinar set dels més destacats dirigents agermanats.¹³⁶ Varen ser assassinats Pere Oliver de Sóller (a) Botifoc, els dos germans Burguera, el sabater Francesc Llunes, Andreu Sard, el fill de Martí i el síndic del poble Jeroni Ferrer. Joanot Colom i el seu germà Francesc se salvaren de miracle. És curiós que no s'intentàs fer-ho també amb Pau Casesnoves, perquè, de fet, l'endemà ell i Joanot Colom destituïren Berenguer Esbert. A conseqüència d'aquest esdeveniment, la persecució contra els *mascaratats* es va fer més intensa. El 13 de maig, i a instàncies dels dos dirigents agermanats, el governador ordenava als batles forans que segrestassin els béns de tots els que s'havien refugiat a Alcúdia.¹³⁷

Bona part d'aquestes tensions es devien a la negativa de determinats grups d'acceptar la quitació i de posar en funcionament la sentència de 1512. Una vila on aquesta oposició es troba ben documentada és a Pollença. El 23 de febrer de 1522, el Gran i General Consell havia ordenat l'execució de la sentència.¹³⁸ Però les tàctiques dilatòries d'aquella vila obligaren els *instadors de la Santa Quitació*, Joanot Colom, i mestre Pau Casesnoves a sol·licitar la intervenció del governador. Amb tot, els jurats de la vila no posaren en marxa les reformes, sinó que es dirigiren cap a la Ciutat per iniciar consultes i negociacions. En aquest període tingué la batalla del dia de Sant Jordi a les portes d'Alcúdia i la situació a Pollença es va radicalitzar.¹³⁹ Els agermanats pollencins acudiren a Joanot Colom i

¹³⁵ DURAN, *op. cit.*, pàg. 299.

¹³⁶ QUADRADO, *Juan Colom*, pàg. 126-127.

¹³⁷ DURAN, *op. cit.*, pàg. 302-303. JUAN VIDAL, *Els agermanats*, pàg. 84.

¹³⁸ ROTGER Y CAPLLONCH, *op. cit.*, pàg. 124.

¹³⁹ VENYAYOL SUAÚ, P. (1982): *Historia de Alcúdia. Tomo III*. Mallorca, pàg. 117-129.

Pau Casesnoves i obtingueren el permís del governador per a la creació d'un exèrcit formal per atacar i sotmetre Alcúdia.¹⁴⁰

Mentrestant, l'emperador Carles havia iniciat les mesures per recuperar el control de Mallorca. Una vegada pacificades les *comunidades* castellanes i a punt d'acabar amb la darrera resistència de les *germanies* valencianes, calia posar esment aquí. Una de les primeres mesures va ser el nomenament d'un nou regent de la cancelleria en la persona de Francesc Ubac.¹⁴¹ Els agermanats confiaven que amb la seva arribada tota la situació es resoluria i que l'emperador els donaria la raó. El problema era que les intencions del nou regent eren unes altres, perquè a Barcelona es preparava l'armada que havia de reduir el Regne, tant més que estava assessorat pel notari Miquel Santpol, que, de fet, jugava a dues cartes.

Quan el 4 d'agost es tingueren notícies certes de com el regent Ubac era prest a desembarcar, s'organitzà una ambaixada encarregada de donar-li la benvinguda i explicar-li la situació del Regne. Les persones encarregades de rebre'l es traslladaren a Sóller. Però el bergantí, noliejat pels jurats, passà de llarg i es dirigí a Alcúdia. El dia 8, el seguici era a Inca per rebre'l; era compost pel jurat Pagès, el capitular Joan de Menorca, el clavari ciutadà Bernat de Juny, Antoni Colom (germà de Joanot Colom), Pau Casesnoves i el síndic Antoni Tomàs, a més de mercaders, menestrals i pagesos agermanats.¹⁴²

Francesc Ubac es refugià a Alcúdia i des d'allà inspirà un nou intent contrarevolucionari planejat per Miquel Santpol. Novament s'intentà assassinar Joanot Colom i altres destacats agermanats. L'intent es descobrí per la denuncia del pare Antoni Güells i provocà una nova escalada de persecució en contra dels *mascarats*.¹⁴³ Sembla que el protagonisme de Pau Casesnoves ja havia passat i se l'havia relegat a un paper purament protocol·lari.

¹⁴⁰ ROTGER Y CAPLLONCH, *op. cit.*, pàg. 128.

¹⁴¹ DURAN, *op. cit.*, pàg. 306.

¹⁴² PIFERRER/QUADRADO, *Islas Baleares*, pàg. 181. DURAN, *op. cit.*, pàg. 308.

¹⁴³ DURAN, *op. cit.*, pàg. 308-309.

La darrera ambaixada

Poc se sap del paper jugat per Pau Casesnoves en els moments finals de les Germanies. La darrera notícia efectiva és que formava part de la comissió que va rebre el regent Ubac,¹⁴⁴ però al cap de poc partí en la seva darrera ambaixada. De fet, l'any 1523 va veure partir de Mallorca cap a la cort diverses ambaixades agermanades en un darrer intent que l'emperador acceptàs les raons de la revolta i concedís el perdó als revolucionaris. Ja el 24 de gener de 1523, el mercader Bartomeu Ventayol va ser l'encarregat d'acudir a la cort per donar a l'emperador les claus d'or del Regne. Carles V ni va voler rebre l'ambaixada i tan sols amb molta de sort Bartomeu Ventayol aconseguí abandonar sa i estalvi la cort.¹⁴⁵

El 7 de març les tropes imperials entraven a Ciutat i el 24, el Castell de Bellver era ple d'agermanats que esperaven la sentència. En un últim i desesperat intent arribaren a un acord amb Príam de Vilallonga, lloctinent del virrei, per enviar una delegació a l'emperador. Consideraven que, encara, les actuacions de Carles V eren degudes a la desinformació o a les notícies parcials que li trametien els cavallers. Volien exposar-li que no s'havien aixecat contra la seva sobirania, sinó contra la corrupció de l'Administració i l'opressió a la qual els sotmetien.¹⁴⁶ Com a particulars se'ls permeté elegir una comissió per acudir a la cort i demanar clemència, i els encarregats de fer-ne l'elecció foren els sobreposats dels oficis.¹⁴⁷ Foren elegides onze persones, en un principi dirigides pel mateix Joanot Colom.¹⁴⁸ Es tractava, de fet, d'una ambaixada dirigida i pagada pels menestrals i les seves organitzacions, cosa que demostra l'abast de la implicació d'aquests col·lectius i la desfeta que suposà la guerra i la repressió. Uns dies abans, en un darrer intent d'aconseguir el perdó reial n'havia partit des de Sóller una altra i encara no es tenien notícies de la malaurada sort dels ambaixadors.

¹⁴⁴ PIFERRER/QUADRADO, *Islas Baleares*, pàg. 186.

¹⁴⁵ PASCUAL, E.: "Las llaves de oro del Reino de Mallorca". En BSAL, III, pàg. 325. DURAN, *op. cit.*, pàg. 323-313. Les claus d'or rebutjades per Carles V passaren a mans del virrei Gurrea i, en el present, sembla que són en mans particulars a París.

¹⁴⁶ PÉREZ FERRER, *op. cit.*, pàg. 33.

¹⁴⁷ DURAN, *op. cit.*, pàg. 93.

¹⁴⁸ PÉREZ FERRER, *op. cit.*, pàg. 33-35. DURAN, *op. cit.*, pàg. 334-335.

El dia 20 de març s'embarcaren a Sóller els síndics agermanats ordinaris Guillem Colom, Pau Casesnoves i Antoni Tomàs de Llucmajor acompanyats d'altres agermanats. En absència de Pau Casesnoves va ser substituït a Mallorca per Miquel Torrent de Llubí, el notari de Sineu Joan Gili i altres persones; fet que demostra el grau d'inestabilitat del govern agermanat en aquells darrers moments. Partiren amb pressa no tan sols per l'inici de la repressió, sinó per les ordres dels jurats. S'havien d'entrevistar a Tortosa amb Adrià VI, l'antic preceptor de l'emperador, on havia rebut la notícia de la seva elecció com a pontífex. Però a Barcelona, on encara es predicava a favor de la Germania, corrien notícies falses i exagerades de la situació de Mallorca. Lògicament, els ambaixadors mallorquins varen ser rebuts amb grans prevencions i no aconseguiren l'entrevista. Es dirigiren cap a la cort, que aleshores era a Valladolid.¹⁴⁹

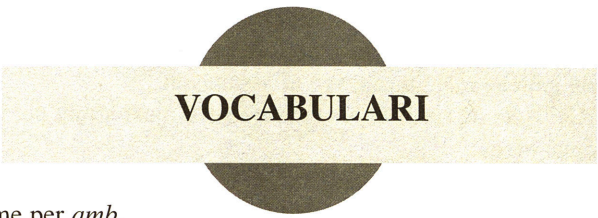
A Valladolid, i malgrat la seva condició d'ambaixadors, l'emperador no tan sols es negà a rebre'ls, sinó que ordenà la seva captura i empresonament. Pau Casesnoves i Antoni Tomàs varen ser considerats com a *públicos rebeldes a nuestra majestad y por tales sentenciados*.¹⁵⁰ Pau Casesnoves i Antoni Tomàs varen ser executats a la forca com a traïdors. Als tres mesos, l'emperador trameté al seu lloctinent la resta dels ambaixadors, Joan Gili, Miquel Torrent, Antoni Bestard i Bernat Morei, perquè s'hi fes justícia. La sentència data del 3 d'octubre de 1523 i es complí cap a l'agost o el setembre. Foren penjats al Castell de Bellver, a les forques que, des de llavors, reberen el nom de *forques dels ambaixadors*. El vent les va fer caure juntament amb els cossos que hi penjaven.¹⁵¹ A Valladolid hi quedaren els cossos d'Antoni Tomàs i Pau Casesnoves.¹⁵² Uns mesos abans, Joanot Colom havia mort esquarterat i el seu cap va ser posat en una gàbia a la porta de Santa Margalida.

¹⁴⁹ PIFERRER/QUADRADO, *Islas Baleares*, pàg. 178.

¹⁵⁰ DURAN, *op. cit.*, pàg. 335.

¹⁵¹ CAMPANER, *op. cit.*, pàg. 303.

¹⁵² PIFERRER/QUADRADO, *Islas Baleares*, pàg. 193.

VOCABULARI

AB: Arcaisme per *amb*.

AJUST: Vegeu APLECH.

ALCARIA: Arcaisme. Vegeu ALQUERIA.

ALÇAT: Persona, normalment un fugitiu o bandoler, que va armat per muntanyes i garrigues.

ALMONIA: Béns o diners que es donen per caritat.

ALMUDAINA. 1) Castell reial de Palma, d'origen andalusí. Donà nom al barri que l'envoltava o barri de la Seu. 2) En el segle XIV era coneguda amb aquest nom una BANDERIA aristocràtica enfrontada a la del CALL o la del BORN perquè els seus dirigents hi vivien.

ALQUERIA: Explotació agrària d'origen andalusí. En temps dels musulmans, a Mallorca, només hi havia una ciutat (Madīna Mayūrqā) que va ser batejada pels cristians com a Ciutat de Mallorca. La resta del territori es distribuïa en alqueries i rafals. Amb el temps, les alqueries donaren lloc a les possessions.

AN: Arcaisme per *En*.

ANDALUSI: Propi de les persones, cultura, història, dels musulmans de la península ibèrica (al-Andalus) entre els segles VIII i XV.

APLECH: Arcaisme per *aplec*. Conjunt de persones, sovint armades, que es consideraven perilloses, perquè la reunió en aplecs podia derivar en bregues.

ARTESÀ: Vegeu MENESTRAL.

ASERQUATS: Arcaisme per *assetjats*.

ASSÒ: Arcaisme per *això*.

BANDEJAMENT: Acte de bandejar o treure fora de llei una persona, animal o cosa.

BANDEJAT: Persona, normalment un bandoler, que ha estat bandejat i s'ha posat preu al seu cap.

BANDERIA: Conjunt de persones que formen un grup o partit que s'oposa a un altre pel control del poder. Hi havia banderies aristocràtiques en les quals els seus dirigents eren nobles, i que intentaven monopolitzar el govern del Regne. N'hi havia de rurals a les viles foranes que sovint s'aliaven amb les

aristocràtiques. Una banderia tenia un cap o dirigent de gran prestigi que tot-hom obeïa. Era formada per parents, amics, criats i esclaus que sovint actuaven com a exèrcits particulars. A més a més, contractaven pagesos i jornalers perquè lluitassin al seu costat.

BANDOLER: Pertanyent a una banderia. Els bandolers mallorquins anteriors al segle XVIII gairebé mai no robaven ni assaltaven.

BANDOLEJAR: Acte de sortir en una cavalcada o ajust armat per protegir algú o iniciar una brega.

BANDOSITAT: Vegeu **BANDERIA**.

BATLE: Representant del rei en un territori o vila. Era un càrrec anual i s'elegia per **SAC E SORT**.

BENEFICI DE PAU: Concòrdia obligada pel virrei o governador entre dues persones o dues banderies per mantenir la pau.

BEURAN: Arcaisme per *veuran*.

BISBE DE GRACIA: Clergue ordenat de bisbe, però titular d'una diòcesi que no pot ocupar. Habitualment exercia les seves funcions pastorals a diòcesis on el bisbe titular era absent.

BLANQUER: Menestral que treballava amb pells i cuiros de qualitat.

BORN: 1) Lloc d'un nucli urbà on es feien els tornejos i estafermos. A Ciutat de Mallorca, n'hi havia dos: el major, situat al llit de sa Riera, que encara conserva el nom, i el born de Santa Clara. 2) Banderia del segle XV que rebia aquest nom perquè els seus dirigents vivien majoritàriament prop d'aquest indret i estava enfrontada a l'**ALMUDAINA**.

CADASTRE: Registre de propietats immobles amb la seva valoració que es fa amb finalitat fiscal.

CAIXA: Cabal comú d'una **CONFRARIA**, **OFICI** o **COL·LEGI**. Es feia a partir dels pagaments setmanals de cada confrare, de les multes o bans, dels drets d'examen i de les **ALMOINES** de particulars.

CAIXER: Encarregat de la **CAIXA** d'una institució, **COL·LEGI** o **CONFRARIA**.

CALL: 1) Barri jueu, generalment tancat per muralles i amb portes fortificades. Els calls es governaven a si mateixos. A Palma n'hi hagué dos, i a Inca un. El d'Inca va ser destruït el 1391, i bona part dels seus habitants assassinats. Els de Palma aguantaren fins al segle XV. Desaparegueren amb la conversió forçada dels jueus al cristianisme. 2) **BANDERIA** del segle XV enfrontada a la d'**ALMUDAINA**. Rebia aquest nom pel fet que els seus dirigents vivien en aquest barri, o prop d'ell.

CAPITÀ MAJOR: Primer títol que agafà Joan Crespí durant les Germanies. Va ser substituït pel d'**INSTADOR** per evitar susceptibilitats, perquè implicava poder militar.

CAVALCADA: Escamot armat, habitualment a cavall, que acompanya una autoritat o un senyor.

CAVALLER: Dins la societat mallorquina, l'estament superior. S'arribava a ser ho per nomenament reial i després de ser ordenat en una cerimònia. Fins al segle XVII no hi hagué a Mallorca títols com els de comte o marquès, tret d'excepcions. En teoria, els cavallers havien de participar en la defensa del Regne amb un cavall armat, perquè per això se'ls havia donat grans possessions després de la conquesta de Jaume I. A la pràctica, molts d'ells també es dedicaven al comerç. Entre els sis JURATS que governaven cada any el Regne de Mallorca, el jurat en cap havia de ser per força un cavaller o un donzell.

CAVALQUADA: Arcaisme per *cavalcada*.

CENSAL o CENS: Renda que rebia una persona o institució i que gravava una propietat rural o urbana. El CENS CONSIGNATIU era el que gravava els préstecs i el CENS ALODIAL era un dret feudal derivat de la conquesta cristiana. En el cens consignatiu es pagaven els interessos fins que es tornàs el capital que s'havia llevat.

CENSALISTA: Persona que ha comprat un CENSAL o que ha deixat doblers en aquesta forma de préstec. A canvi, cobrava cada any una PENSIÓ.

CERVELLERA: Casc rodó ajustat a la forma del crani que arribava a mig front.

CIUTADÀ: Dins la societat mallorquina, l'estament de ciutadans ocupava l'escaló menor dels grups privilegiats. En aquest cas, CIUTADÀ no vol dir habitant de la Ciutat, sinó que pertanyia a aquest grup social. De fet, un ciutadà podia residir a la Part Forana. Dels sis JURATS que integraven cada any el govern de la Ciutat i Regne de Mallorca, dos d'ells havien de ser ciutadans.

CIUTAT DE MALLORCA: Nom oficial de la ciutat de Palma des de 1232 fins a 1700. És la traducció al català de Madīna Mayūrqa, nom que li donaren els andalusins, perquè era l'única de tota l'illa.

ÇO: Arcaisme per *això*.

COMPOSICIÓ: Multa que es pagà després de les Germanies. Pràcticament la pagà qualsevol persona que no formava part d'un grup privilegiat. Els agermanats la pagaren pels *delictes* que havien comesos, i els *mascarat*s per haver-los salvat de la revolució. Les composicions acabaren per ser cobrades a col·lectius o viles. Així, els COL·LEGIS i OFICIS d'artesans hagueren de responsabilitzar-se dels seus membres i les viles de la Part Forana dels seus veïns. Hi hagué viles que trigaren més de quaranta anys a pagar aquest deute. Els retards i les malversacions que es feren en aquest tema provocaren diverses fallides del banc públic del Regne de Mallorca, que es deia *Taula Nummulària*.

COMUNERO: Partidari de les COMUNIDADES CASTELLANES. Després de la desfeta de Villalar, molts de *comuneros* abandonaren Castella i es refugiaren entre els agermanats valencians i mallorquins. Algunes de les persones que dirigiren l'artilleria contra les muralles d'Alcúdia eren *comuneros*. En el segle XIX, els *comuneros* castellans varen ser defensats pels liberals, que consideraren la seva lluita com un antecedent de la seva en contra de l'absolutisme, i Padilla, Bravo i Maldonado varen ser elevats a la categoria d'herois de la llibertat.

COMUNIDADES CASTELLANES: Moviment sorgit a diverses ciutats de Castella l'any 1520 en contra de la política de Carles I i dels seus ministres estrangers. El moviment partí de les ciutats i aviat es va estendre al camp, on adoptà formes de lluita en contra dels grans nobles terratinents. Els COMUNEROS defensaven, també, l'autonomia municipal. El febrer de 1520 Juan de Padilla aixecà Toledo, i aviat va ser secundat per Segòvia, dirigida per Juan Bravo, i Salamanca, dirigida per Pedro Maldonado. El 29 de juliol de 1520 es creà a Àvila la Junta Santa que dirigí una sèrie de peticions a Carles I que no varen ser admeses. La revolta continuà fins al 13 d'abril de 1521, quan tingué lloc la batalla de Villalar. Els *comuneros* varen ser derrotats i els seus cabdills, Juan de Padilla, Juan Bravo i Pedro Maldonado, varen ser executats.

CONFRARIA: Associació de persones feta amb motius religiosos i assistencials. Normalment es posaven sota la protecció d'un sant patró que li donava nom. Habitualment, els COL·LEGIS i OFICIS de menestrals tenien assimilada una confraria religiosa. Els SOBREPOSATS de la confraria solien ser al mateix temps SOBREPOSATS del COL·LEGI. Els confreres pagaven cada setmana una certa quantitat, l'ALMOINA, per la vida de la confraria que integrava la denominada CAIXA.

CONSUETUD: Arcaisme per *costum*.

CONTRACTE SANT: Pacte signat l'any 1405 entre els governants de Mallorca i els CENSALISTES. Es diu *sant* perquè es firmà sobre l'altar major de la Seu i penava amb l'excomunió el seu incompliment. Mitjançant aquest pacte, la UNIVERSAL CONSIGNACIÓ es feia càrrec de tots els cobraments d'imposts del Regne; es cobrava les PENSIONS i tornava el que sobrava a la UNIVERSITAT del Regne de Mallorca. El CONTRACTE SANT es perllongà fins al segle XIX.

CORPUS DOMINI: Llatí, el cos de Déu o sigui l'Hòstia consagrada.

CORRECTIÓ: Arcaisme per *correcció*.

CUIRAM: Arcaisme per *cuiro*. Pell adobada o assonada.

CULITA: Arcaisme per *collita*.

CULTURAR: Arcaisme per *conrear*.

DAN: Arcaisme per *dany*, *mal*.

DEFENSIÓ: Arcaisme per *defensa*.

DELAT: Acusat i imputat en judici.

DELME: Teòricament impost o dret senyorial que consistia en 1/10 de la producció.

DIARQUIA: Govern de dues persones amb els mateixos poders.

DIE: Arcaisme per *dia*.

DINER: Moneda teòrica mallorquina. Equivalia a 1/12 SOUS.

DIVINAL OFICI: Arcaisme per *ofici diví* o *missa*.

DONZELL: Cavaller que encara no havia estat investit.

DUALITAT CIUTAT-PART FORANA: Tradicional enfrontament que, des de 1300, oposava els habitants de Mallorca: els de la ciutat, on es concentren tots els poders i serveis, contra els de la PART FORANA.

ECLESIASTIC: Persona de l'Església que ha rebut ordes sagrades. En el Regne de Mallorca, el braç eclesiàstic no podia ocupar cap OFICI. Per tant, els eclesiàstics no tenien representació política directa.

ELECTIÓ: Arcaisme per *elecció*.

ELET: En les Germanies cada un dels menestrals o pagesos que resultaven elegits per defensar els seus interessos.

ESQUARTERAR: Sentència de mort que consistia a fer trossos del cos d'una persona.

ESTAR EN OBERT: Ser públicament enemic d'algu.

ESTIM: Vegeu CADASTRE.

ESTIMADOR: 1) Persona que a les viles foranes era l'encarregada d'estimar l'abast de les collites de cada any. 2) Persona que a les viles havia d'estimar el valor de les propietats de cada habitant per pagar les TALLEs proporcionalment. 3) Cada una de les persones que, segons la sentència de 1512, havia de visitar totes les viles de Mallorca per fer recompte de les possessions, cases i terres amb el seu valor i propietari. Els estimadors eren 9: 1 CAVALLER, 2 CIUTADANS, 2 MERCADERS, 1 MENESTRAL i 3 FORANS.

EXAMINAT: 1) Que ha passat un examen. 2) MESTRE EXAMINAT: oficial que ha aprovat l'examen de promoció del seu COL·LEGI o OFICI. 3) Producte (tela, pell...). EXAMINAT: Producte que ha passat un examen i reuneix les condicions mínimes de qualitat per poder-se treure al mercat i comprar-lo o vendre'l.

FAENT VALENTSA: Arcaisme per *donar ajuda*.

FER PART: En una brega o discussió actuar a favor d'algu.

FOGATGE: Impost que es pagava per focs o cases. Vegeu MORABATÍ.

FONC: Arcaisme per *fou*, *va ser*.

FORÀ: Habitant de la Part Forana.

FORMENT: Arcaisme per *blat*.

FRANC: Que no ha de pagar drets o impostos.

FRANQUESA: Vegeu FRANC.

GINY: Arcaisme per *enginy*.

GRAN I GENERAL CONSELL: Assemblea representativa del Regne de Mallorca. En el segle XVI era integrat per 8 CAVALLERS, 16 CIUTADANS, 16 MERCADERS, 16 MENESTRALS i 28 FORANS. Es reunia quan el convocaven els JURATS a la casa de la UNIVERSITAT, actual Ajuntament de Palma.

GUIAR: Concedir un salconduit temporal a una persona, nau o producte.

HAUDES: Arcaisme per *hagudes*.

HOMES D'HONOR: Homes dels grups privilegiats, sobretot CAVALLERS i DONZELLS.

INSACULACIÓ: Acte d'insacular. Vegeu SAC E SORT.

INSTADOR: Càrrec de caire popular. Era la persona encarregada d'*instar* els que no pagaven les TALLEs a pagar-les i podien fins i tot expropiar els béns dels que es negaven a fer-ho. Joan Crespí, el primer dirigent de les Germanies, adoptà el títol d'INSTADOR DEL BÉ COMÚ.

JURARIA: Equip dels JURATS d'un any.

JURAT: Cada una de les persones que integraven el govern d'una vila o de la UNIVERSITAT de la Ciutat i Regne de Mallorca. El càrrec era anual, irrenunciable i s'elegien pel sistema de SAC E SORT.

LETRA: Arcaisme per *lletra*, *carta*.

LLIURA: Moneda teòrica de compte. De fet no existia físicament i tan sols s'usava en comptabilitat. Equivalia a 20 SOUS.

LLOCTINENT GENERAL: Un dels OFICIS amb què eren nomenats els GOVERNADORS i VIRREIS. Actuava com a representant directe del rei en l'Administració del Regne de Mallorca.

LLOCTINENT: Persona nomenada per ajudar o substituir un OFICI.

LLUIR: Redimir un censal. Vegeu QUITAR.

LOCH: Arcaisme per *lloc*.

LOCUPLETAR-SE: Verb de significat incert. Tal volta, *ocupar-se*.

MAGNAT: Cada un dels grans senyors que ajudaren el rei Jaume I en la conquesta de Mallorca. Foren el seu oncle Nunó Sanç, el bisbe de Barcelona, el comte d'Empúries i el vescomte de Bearn. Mallorca es dividí en 8 porcions i a cada un d'ells li'n tocà una. A la vegada, cada un dels magnats repartí la seva porció entre els cavallers, soldats i altres persones que els havien ajudat a la conquesta.

MAS: Arcaisme, per *però* o *encara*.

MASCARAT: En les Germanies mallorquines, partidari de Carles V i contrari a les idees agermanades. Alguns autors opinen que el nom es devia al fet que els agermanats pintaven els portals de la seva casa amb mascara. Amb tot, ja l'any 1463 els contraris al rei Joan II i partidaris de la Generalitat també rebien el nom de mascarats.

MENAMENT: Arcaisme per *manament*.

MENESTRAL: Persona que fa feina amb les mans fabricant productes o objectes. Els menestrals tendien a agrupar-se en OFICIS i COL·LEGIS on es distribuïen en tres graus: *aprenent* o *mosso*, *oficial* o *fadrí* i *mestre*. Un pare col·locava un fill seu com a *aprenent* entre els 7-8 anys i els 12-13. A tal efecte signava un pacte amb un *mestre* perquè li ensenyàs l'ofici a canvi de serveis o de pagament. Quan havien passat 3 o 4 anys i l'*aprenent* havia après prou l'ofici passava a la categoria d'*oficial* i podia posar-se a fer feina amb un mestre a canvi d'un sou, però no podia obrir un OBRADOR o taller ni tenir *aprenents*. Després d'un parell d'anys i quan l'*oficial* havia après prou l'ofici podia optar a l'examen de mestre, que era teòric i pràctic. Si passava l'examen passava a ser *mestre* i ja podia tenir un OBRADOR, contractar oficials i aprenents. En la pràctica, tan sols els fills dels mestres acabaren per poder accedir a l'examen i muntar un obrador.

MERCADER: En teoria, una persona que es dedicava al comerç. A la pràctica, formaven un grup del braç reial i no tenien per què viure dels seus negocis. En el govern de la Ciutat i Regne de Mallorca, dos dels jurats havien de ser mercaders.

MOLITJA: Impost directe que es pagava sobre la compravenda de farina i pa. D'ell, només n'estaven exempts els pobres de solemnitat i els menors de cinc anys. El 1378 ja existia aquest impost amb un sobrecàrrec que es deia *afitó*. Era un dels impostos més odiats pel poble i no va ser llevat fins a 1766.

MOLRA: Arcaisme per *moldre*.

MORABATÍ: Impost que cada set anys pagaven els caps de casa. Per això es deia també FOGATGE. Derivava del dret que tenien els mallorquins d'encunyar moneda. Originalment cada cap de casa havia de pagar una moneda que es deia morabatí, d'aquí el nom. No el pagaven els cavallers, ni els eclesiàstics ni els pobres.

NEGUN: Arcaisme per *cap*.

OBRADOR: Taller i moltes vegades botiga d'un ARTESÀ.

OFICI: 1) Col·lectiu d'artesans que fan una mateixa feina o un segment de la mateixa producció. Per exemple, ofici de ferrers, ofici de fusters... Amb el temps derivaren en els gremis. Vegeu COL·LEGI. 2) Cada un dels càrrecs,

generalment anual, que es nomenaven en representació de la col·lectivitat. Els oficis més importats, a les viles foranes, eren el de JURAT, CONSELLER, CLAVARI i MOSTASSAF.

PARAIRE: En teoria, MENESTRAL que s'ocupava de preparar la llana i acabar els draps. A la pràctica, derivà en un intermediari i comerciant que controlava tot el procés de producció de la manufactura tèxtil de la llana.

PARCIALITAT: Vegeu BANDERIA.

PART FORANA: A Mallorca, tot el territori que no era la Ciutat i el seu terme.

PAVÉS: Escut llarg i rectangular.

PENGAT: Arcaisme per *penjat*.

PENSIÓ: Interès anual (generalment entre un 8 i un 10%) que cobraven els CENSALISTES.

PIGOR: Arcaisme per *pitjor*.

PORTA DE SANTA MARGALIDA: Rebia també el noms de Porta Pintada Vella, Porta de l'Esveïdor o de la Muntanya. Era una de les portes de la muralla del temps dels musulmans. Es trobava al final del carrer de Sant Miquel, prop del convent de Santa Margalida. Per aquesta porta penetrà a la ciutat el rei Jaume I el 31 de desembre de 1229.

PRÀTICHA: Arcaisme per *pràctica*.

PRIVILEGI: Concessió d'un rei a una persona, grup, ciutat o territori que obligava el monarca i els seus súbdits.

PROCURADOR REIAL: OFICI que representava el rei i defensava els seus interessos econòmics.

PROHOM: Persona de certa categoria o rellevància que actuava de conseller. A l'edat mitjana formava part dels tribunals de justícia o del govern de determinades institucions.

PUNITIÓ: Arcaisme per *punició*.

QUARTERA: 1) Dipòsit de gra. En l'Antic Règim servia no tan sols per mesurar-lo, sinó per tenir bastits els mercats. 2) Mesura d'àrids equivalent a 6 barcelles o 70,34 litres.

QUAVALL: Arcaisme per *cavall*.

QÜESTIONS: Vegeu BANDERIA.

QUITACIÓ DE CENSALS: Redempció d'un censal reintegrant al censalista el capital que l'havia originat. Va ser una de les principals demandes dels agermanats, que la batejaren com a SANTA QUITACIÓ.

RAFAL: Explotació agrària de superfície inferior a una possessió. Podia estar destinada al conreu d'horta, la vinya o la ramaderia. Té el seu origen en els rafals andalusins. Vegeu ALQUERIA.

REDREÇ: Política del rei Ferran el Catòlic que pretenia recuperar el control en

la Corona d'Aragó. Implicava mesures de caire polític, econòmic, judicial i militar. Aquesta política tingué gran oposició, sobretot per part de les oligarquies.

REGENT DE LA CANCELLERIA: Jurista nomenat directament pel rei per dirigir l'alt tribunal de justícia del Regne de Mallorca i la seva política. Actuava com a assessor del GOVERNADOR o VIRREI.

RODELLA: Escut circular.

SAC E SORT: Sistema d'elecció dels OFICIS imposat a Mallorca a l'any 1447 que consistia a extreure d'un sac unes bolles de cera, els redolins, que contenien un paper amb el nom de l'electe. Aquest sistema de designació va estar en vigor fins els Decrets de Nova Planta de 1715.

SANCH: Arcaisme per *sang*.

SANTA QUITACIÓ: Vegeu QUITACIÓ.

SEGELL: Impost directe sobre els teixits. Rebia aquest nom per la marca o bolla que es posava a les peces de teixit que sortien a la venda. Es creà l'any 1365 amb una raó de 15 diners per cada lliura de preu del teixit. L'any 1495, aquest dret s'augmentà a raó d'1 sou per lliura.

SERMONADOR: Durant les Germanies persona que feia discursos o llegia públicament profecies en favor del moviment.

SERVELLERA: Vegeu CERVELLERA.

SGLÉSIA: Arcaisme per *església*.

SÍNDIC: Arcaisme per *ambaixador*.

SINDICAT FORÀ: Agrupació de representants de la PART FORANA, creat en el segle XIV i que desaparegué en el segle XIX. Cada vila elegia un CONSELLER o dos per temps d'un any pel sistema de SAC E SORT. El consell del SINDICAT FORÀ es reunia alternativament a Inca i Sineu. A la Ciutat de Mallorca tenien una casa on deliberaven els SÍNDICS i és la que donà nom al carrer del Sindicat.

SO: Arcaisme per *això*.

SOBORNACIONS: Arcaisme per *suborns*.

SOBREPOSAT: Dirigent d'una Confraria, OFICI o COL·LEGI. Normalment eren dos, es nomenaven per elecció de SAC E SORT i era un càrrec monopolitzat pels mestres més rics.

SOU: Moneda teòrica mallorquina fraccionària de la LLIURA. Equivalia a 1/20 lliures o 12 diners. Una feina especialitzada podia generar un jornal entre 5 i 6 sous per dia de feina.

SQUARTERAR: Arcaisme per *esquarterar*.

SQUINSÀ: Arcaisme per *esquinçà*.

STATUHIM: Arcaisme per *estatuïm*.

STIL: Arcaisme per *estil*. Terme referit a la pràctica d'un consell, cúria o tribunal.

SUPPLICACIÓ: Arcaisme per *súplica*.

TALLA: Sistema de contribució directa que grava les propietats de cada persona.

En un principi eren extraordinàries i només s'acudia a elles en cas de necessitat (per exemple, per construir una església, en cas de guerra o epidèmia, etc.). Amb el temps passaren a ser molt habituals, però ni els cavallers ni els eclesiàstics les volien pagar. Per aquest motiu, varen ser una font constant de problemes.

TE DEUM: Salm d'acció de gràcies.

TESTIS: Llatí, *testimoni*.

TRETZENA: Primer govern de les Germanies. Era format, a imitació de la Santa Cena (Crist i els dotze apòstols) per tretze persones. Va ser copiat del model de les Germanies valencianes. A Mallorca el presidia Joan Crespí.

TREVA: Acord de pau entre dos exèrcits, dues banderies o dues persones. Si era imposada pel rei o pel seu LLOCTINENT es deia *treva reial*.

UNIVERSAL CONSIGNACIÓ: Sindicat de censalistes que sorgí arran del CONTRACTE SANT de 1405. Era l'encarregat de replegar els impostos del Regne de Mallorca per cobrar-se, en primer lloc, els interessos o PENSIONS dels censals que posseïen. Perdurà fins al regnat d'Isabel II.

UNIVERSITAT: Govern d'una vila o del Regne de Mallorca. Rebia aquest nom perquè representava el conjunt de tots els pobladors. Era bàsicament format pel CONSELL, JURATS i CLAVARIS, elegits per un any pel sistema de SAC E SORT. La UNIVERSITAT de la Ciutat i Regne de Mallorca administrava tant la ciutat com la Part Forana. Era formada per un CONSELL que rebia el nom de GRAN E GENERAL CONSELL i sis JURATS.

VAGUADES: Arcaisme per *vegades*.

VIN: Arcaisme per *vi*.

VIRREI: Persona que governava un regne en nom del rei i actuava en el seu nom. A Mallorca, els governadors reberen el nom de LLOCTINENT i CAPITÀ GENERAL durant tota l'edat mitjana. És a dir, comandaven l'Administració i l'exèrcit. Durant tota la història els privilegis de nomenament varen ser d'aquests càrrecs, però a partir del regnat de Felip II començaren a ser coneguts com a virreis. Abans tan sols persones amb poders especials havien estat nomenats virreis de Mallorca. El càrrec de virrei desaparegué del Regne de Mallorca arran dels Decrets de Nova Planta de 1715.

BIBLIOGRAFIA

- BARCELÓ i CRESPI, M. (1982): *La Ciutat de Mallorca en el trànsit a la Modernitat*. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma.
- (1995): “El celler de la casa de Bartomeu Albertí (1462)”. En *II Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca.
- (1996): “Gerrers, sabaters i tintorers a Inca baixmedieval”. En *III Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca.
- BERNAT i ROCA, M. (1997): “Col·legi per si sapat”. En *III Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca.
- BONET, M. (1890): “Sentencia contra los bandos de Armadams y Espanyols por el tumulto provomido en la Iglesia de San Francisco el día de difuntos de 1490”. En BSAL, III.
- CAMPANER, A. (1984): *Cronicón mayoricense*. Luis Ripoll, editor/ Ajuntament de Palma. Palma.
- DELGADO i ALEMANY, P. P./SERRA i BARCELÓ, J. (1993): “La festa domada: la reglamentació del carnaval. El segle XVI”. En *XI Jornades d'Estudis Històrics Locals: Espai i temps d'oci a la Història*. Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear.
- DEYÁ BAUZÁ, M. J. (1998): *La manufactura de la llana a la Mallorca moderna (segles XVI-XVII)*. Ed. El Tall. Mallorca.
- DURAN, E. (1982): *Les Germanies als Països Catalans*. Editorial Curial. Barcelona.
- FERRETJANS i LLOMPART, A. (1990): *Demografia d'Inca en el primer terç del segle XIV*. Ajuntament d'Inca.
- FURIÓ, A. (1841): *Memoria históricxa del levantamiento de los comuneros malloquines en 1520 escrita con motivo de la colocación del retrato de su caudillo Juan Odón Colón en el salón de sesiones del M. I. Ayuntamiento Constitucional de Palma, capital de las Baleares*. Palma.
- GUAL TRUYOL, S. (1996): *Antiguas historias de Inca*. Inca.
- JUAN i VIDAL, J. (1975): “Problemas trigueros en la época de las Germanías”. En *Homenaje a Juan Reglá*. Facultad de Filosofía y Letras. Valencia.

- (1975): “La problemática de los censales y su incidencia en Las Germanías”. En *Mayurqa*, 13.
- (1985): *Els agermanats*. Biografies de mallorquins, 11. Ajuntament de Palma.
- LLABRÉS i MARTORELL, P. J./ROSSELLÓ i VAQUER, R. (1998): *Inca en la història, 1229-1349*. Ajuntament d’Inca.
- MELIÀ, J. (1977): *La nació dels mallorquins*. Editorial Selecta. Barcelona.
- MIRALLES i MONTSERRAT, J. (1994): “Entorn de l’impost del monedatge d’Inca del 1329”. En *I Jornades d’Estudis Locals*. Ajuntament d’Inca.
- MUNTANER i BUJOSA, J. (1953): “Un noticiari de finals del segle xv”. En BSAL, XXVI.
- OBRADOR SOCIES, J. (1987): *Marginalia. Marjals de Huyalfás*. Sa Pobla.
- PASCUAL, E.: “Las llaves de oro del Reino de Mallorca”. En BSAL, III.
- PEÑA, P. A. (1870): *Consideraciones sobre el levantamiento de los comuneros de Mallorca llamados ajermanats que tuvo lugar en 7 de febrero del año 1521. Escritas de orden del M. O. Ayuntamiento de Palma con motivo de la colocación del retrato de Juan Crespi, su iniciador en el salón de sesiones de la Casa Consistorial y la de una lápida que conmemora este hecho*. Palma.
- PÉREZ i FERRER, F. (1976): *Les Germanies i Sòller*. Palma.
- PIERAS i SALOM, G. (1986): *Breu història d’Inca*. Ajuntament d’Inca.
- PIFERRER, P./QUADRADO, J. M. (1969): *Islas Baleares*. Luis Ripoll, editor. Palma.
- PLANAS ROSSELLÓ, A. (1995): *El Sindicat de Fora, corporación representativa de las villas de Mallorca*. Miquel Font, editor. Mallorca.
- PONS, A. (1955): “Erección del Call en Inca de Mallorca: su lenta y fatigosa gestación (siglo xiv)”. En *Sefarad*, XC.
- QUADRADO, J. M. (1986): *Forenses y Ciudadanos*. Coedició Conselleria d’Educació i Cultura/Miquel Font, Editor. Palma.
- (1945): *Juan Colom. Discurso histórico hecho a la Asociación de Católicos, vertido del mallorquín al castellano y respuesta a los artículos y al folleto publicados sobre el mismo*. Editorial Mallorquina de Francisco Pons. Palma.
- (1896): *Informacions judicials sobre’ls adictes a la Germania en la Ciutat e illa de Mallorca, e penas de cos e d’haver a ells imposades après la reducció de 1523*. Estampa de Felip Guasp. Palma de Mallorca.
- ROSSELLÓ i VAQUER, R. (1997): *Història d’Inca (1350-1516)*. Lleonard Muntaner, editor. Llibres de la Nostra Terra/27. Palma de Mallorca.
- ROSSELLÓ i VAQUER, R./VAQUER i BENNÀSSAR, O. (1991): *Història de Manacor. El segle xvi*. Mallorca.
- (1993): *Història de Sencelles i Costitx (1229-1600)*. Govern Balear. Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Palma.

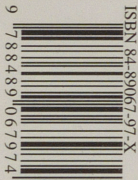
- ROTGER Y CAPLLONCH, M. (1995): *Historia de Pollensa*. Editada per Josep Ochogavía Font.
- RULLAN, J. (1874): *Historia de Sóller*. Imprenta de Felipe Guasp y Vives.
- SANTAMARÍA ARÁNDEZ, A. (1970): "Levantamiento Foráneo". En *Historia de Mallorca/III*, coordinada per Josep Mascaró Passarius.
- (1971): *Pragmática de Granada*. COCIN. Palma de Mallorca.
- (1972): "La época de Fernando el Católico y la Germanía". En *Historia de Mallorca /III*, coordinada per Josep Mascaró Passarius.
- (1993): "Coyuntura política de Mallorca al morir Isabel la Católica". En BSAL, II.
- SERRA i BARCELÓ, J./DELGADO i ALEMANY, P. P. (1996): "La conspiració d'Inca de 1463". En *III Jornades d'Estudis Locals*. Inca.
- SEVILLANO COLOM, F. (1971): "Mallorca y la defensa de Bugía". En BSAL, XXXIII.
- (1974): "La demografía de Mallorca a través del impuesto del morabatín". En BSAL, XXXIV.
- SIMÓ, G. (1978): "Les profecies atribuïdes a Bernat de Mogoda". En *Randa*, 7.
- UNIVERSAL CONSIGNACIÓ (1831): *Documentos sobre la organización y atribuciones de la Universal Consignación, pago de derechos consignados y obligaciones de los pueblos de la Isla*. Imprenta de D. Felipe Guasp. Palma.
- VENYAYOL SUAÚ, P. (1982): *Historia de Alcudia*. Mallorca.

El període revolucionari de les Germanies (1521-1523) ha estat un dels més traumàtics de la història mallorquina. De fet, alguns autors han volgut cercar en aquest episodi l'origen de la *patxoca* mallorquina, una mena de fatalisme davant els poderosos i els imponderables. Les Germanies varen ser el darrer intent dels menestrals i pagesos per defensar els seus interessos. La repressió brutal, en persones i béns, sobre els vençuts va ser de tal intensitat, que estroncà nous episodis revolucionaris. En els darrers temps, les Germanies varen ser dirigides durant uns quants mesos per dues persones: Joanot Colom, que representava els menestrals de la Ciutat, i el cirurgià d'Inca Pau Casesnoves. Es va tractar, de fet, d'una veritable diarquia. Pau Casesnoves havia tingut un paper important en la defensa dels interessos forans, de manera que va ser un dels ambaixadors que aconseguí la favorable sentència de 1512. El 1521, en un intent desesperat perquè l'emperador Carles V entengués que els agermanats no s'havien aixecat en contra de la seva sobirania, va formar part d'una darrera ambaixada que arribà a Valladolid, on fou executat com a traïdor.

JAUME SERRA i BARCELÓ (Palma 1951). Mestre i doctor en història per la UIB amb la tesi doctoral *Banderies i bandolers a la Mallorca del barroc*. És autor d'un centenar de publicacions, entre les quals destaquen *Els Teixits a les Balears (segles XIII-XVIII)* i *Els bandolers i Sant Cabrit i Sant Bassa. Com es construí un mite a la Mallorca Medieval*. És professor d'educació secundària i imparteix classes a la UIB. Les seves línies de recerca són la història de les mentalitats, l'arqueologia medieval i, sobretot, els conflictes socials.

Papers de l'Institut és una iniciativa conjunta d'Edicions Documenta Balear i l'Institut d'Ensenyament Secundari Pau Casesnoves (Inca) que pretén oferir monografies de caràcter divulgatiu i didàctic sobre la història i la cultura de Mallorca i, en particular, de la comarca del Raiguer.

Pròxim volum: ***La manufactura a Inca durant l'Antic Règim***, de Miquel J. Deyà Bauzà

IES PAU CASESNOVES

GOVERN DE LES ILLES BALEARS
Conselleria d'Educació i Cultura

EDICIONS
DOCUMENTA BALEAR

PAUL CASANOVE JEANNE SERA